

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 31 grudnia 2018 r.

Poz. 9040

UCHWAŁA NR II/17/2018 RADY GMINY WIEPRZ

z dnia 19 grudnia 2018 roku

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wieprz na lata 2019 – 2022

Na podstawie art. 7 ust. 1, pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz.U. z 2018 r. poz. 994 z późn zm.) oraz art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2067)

Rada Gminy Wieprz uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wieprz na lata 2019 – 2022, zaopiniowany pozytywnie przez Małopolski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie.

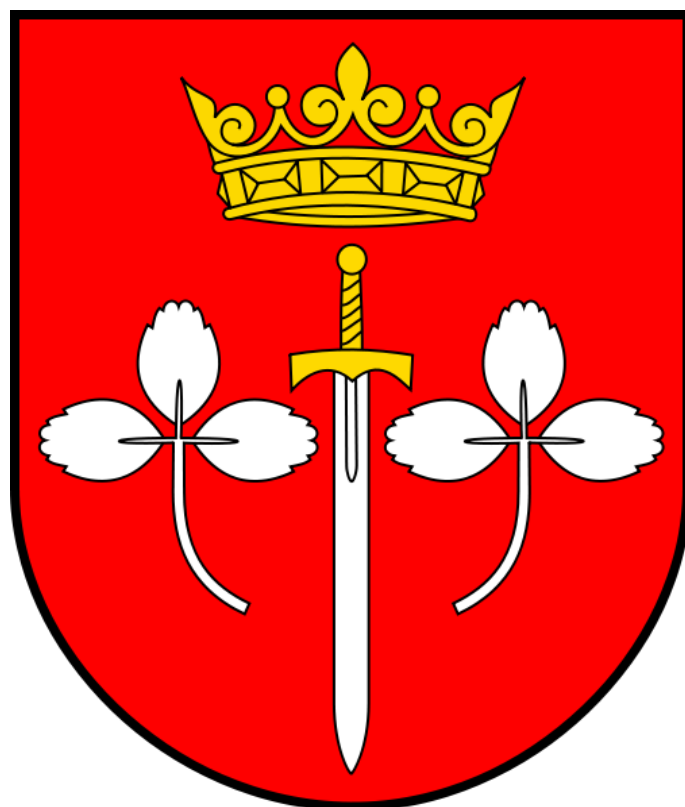
§ 2. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wieprz na lata 2019 – 2022 stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Wieprz.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy Wieprz
Mieczysław Żyła

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WIEPRZ NA LATA 2019 - 2022

OPRACOWANIE:
mART Marta Danielska
ewidencjazabytkow@gmail.com

PAŹDZIERNIK 2018

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	13
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	23
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Wieprz	29
5.2.1. Charakterystyka gminy	29
5.2.2. Historia gminy i regionu	32
5.2.3. Historia wsi z terenu gminy Wieprz.....	35
5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne.....	39
5.3.1. Najważniejsze zabytki nieruchome gminy Wieprz	40
5.3.2. Zabytkowe układy przestrzenne.....	47
5.3.3. Zabytki ruchome	51
5.4. Dziedzictwo niematerialne	51
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	57
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	58
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	58
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	59
5.7. Zabytki archeologiczne	63
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy - analiza SWOT.....	66
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami... 69	
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	73
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	75
9.1. Dotacje	76
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	82
9.3. Środki europejskie	83
10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków	87
11. Bibliografia.....	91
12. Spis tabel i zdjęć	92

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno - gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata Programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Wieprz (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Wieprz. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Wójta Gminy, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt Gminy przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat Programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:
 - **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
 - **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
 - **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:
 - **Art. 3:** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego, dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowania lub magazynowania odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym:

• **Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw** (Dz. U. 2018 r. poz. 10).

• **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

• **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1202 ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

• **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 799 ze zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

• **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1614), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

• **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 121 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

• **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1983). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 450 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

• **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 720 ze zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

• **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 574 ze zm.) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

• **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 217 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Obecnie przygotowany jest projekt Krajowego programu na lata 2018 - 2021. Obowiązujące dotychczasowe programy zakończyły się w dniu 31 grudnia 2017 r.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2018 - 2021 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo - kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczenia najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny - kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczne tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii, jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów poprzemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011 - 2020 - „Małopolska 2020. Nieograniczone możliwości”, Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysł Czasu Wolnego, Subregionalny Program Rozwoju 2014 - 2020, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego;
- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2015 - 2020, Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2016 - 2020, Program ochrony środowiska dla powiatu wadowickiego na lata 2014 - 2021.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011 - 2020 - „Małopolska 2020. Nieograniczone możliwości”**

Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011 - 2020 - „Małopolska 2020. Nieograniczone możliwości została przyjęta 26 września 2011 r. przez Sejmik Województwa Małopolskiego. Wyznana one cele „które - jako społeczność regionalna - możemy i chcemy osiągnąć w perspektywie roku 2020”.

Wizją władz regionu jest, aby: „Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki”.

Główny cel: Efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim.

Realizacja głównego celu oparta na działaniach w siedmiu obszarach:

1. Gospodarka wiedzy i aktywności;
2. Dziedzictwo przemysłu czasu wolnego;
3. Infrastruktura dla dostępności komunikacyjnej;
4. Krakowski obszar metropolitalny i inne subregiony;
5. Rozwój miast i terenów wiejskich;
6. Bezpieczeństwo ekologiczne, zdrowotne i społeczne;
7. Zarządzanie rozwojem województwa.

Obszar drugi obejmuje zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego województwa. Celem strategicznym tego obszaru jest: „Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury”. W obszarze tym zostały wyodrębnione cztery kierunki polityki rozwoju:

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej;
- Zrównoważony rozwój infrastruktury oraz komercjalizacja usług czasu wolnego;
- Kształcenie kadr dla rozwoju i obsługi przemysłów czasu wolnego;
- Wzmocnienie promocji dziedzictwa regionalnego oraz oferty przemysłów czasu wolnego.

Wszelkie cele i zadania w ramach obszaru nr 2: Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego zakładają efektywne wykorzystanie zasobów dziedzictwa regionalnego (zarówno kulturowego, jak i przyrodniczego) dla wzmocnienia zewnętrznej konkurencyjności regionu Małopolski oraz poprawy jego atrakcyjności jako miejsca zamieszkania i spędzania czasu wolnego.

• Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego

Samorząd województwa małopolskiego przygotowuje 10 programów strategicznych, które stanowią będą najważniejsze narzędzia zarządzania rozwojem regionu - w ramach realizacji Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011 - 2020. Programy te mają zapewnić jak najlepsze wykorzystanie atutów regionu oraz niwelację zdiagnozowanych problemów/barier. Zawierają propozycje przedsięwzięć kluczowych dla osiągnięcia wyznaczonych celów. W marcu 2013 r. Zarząd Województwa Małopolskiego przyjął projekty 9 programów, w tym Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego.

Celem głównym programu Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego jest podniesienie konkurencyjności regionu w oparciu o aktualne i innowacyjne walory dziedzictwa kulturowego i kultury oraz atrakcyjność turystyczną, a także stymulowanie, wspieranie, modelowanie postaw otwartych, aktywnych i kreatywnych. Sformułowane zostały 4 priorytety, w tym 1 wprost odnoszący się do dziedzictwa kulturowego - Wzmocnienie źródeł tożsamości poprzez ochronę zasobów dziedzictwa, jego rewaloryzację, kształtowanie krajobrazu kulturowego, rewitalizację przestrzeni oraz odczytywanie i interpretację znaczeń kulturowych. W ramach priorytetu zaplanowano 3 działania:

- 1) Działanie 1.1 Przeszłość przyszłości. Prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane przy zabytkach;
- 2) Działanie 1.2 Dla dziedzictwa - Opis i interpretacja dziedzictwa oraz podnoszenie kompetencji kulturowych;
- 3) Działanie 1.3 Kompleksowe programy rewitalizacji społecznej i ekonomicznej oraz kształtowanie przestrzeni. Wyznaczone priorytety i działania odzwierciedlają założenia określone w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego 2011 - 2020 oraz mieszczą się w ogólnym zarysie zasad wsparcia w perspektywie finansowej 2014 - 2020.

• Subregionalny Program Rozwoju do roku 2020

Subregionalny Program Rozwoju do roku 2020 (SPR) został przyjęty uchwałą nr 1810/15 Zarząd Województwa Małopolskiego z dnia 29 grudnia 2015 r. SPR jest dokumentem programowym o charakterze wykonawczym w stosunku do Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011 - 2020 i komplementarnym wobec Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa. Jednocześnie SPR jest jednym z trzech instrumentów terytorialnych, poprzez który wdrażany będzie Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014 - 2020 (RPO WM).

SPR jest instrumentem służącym wdrożeniu zasady zintegrowanego podejścia terytorialnego do rozwoju w wymiarze gospodarczym, społecznym i terytorialnym

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

wynikającym z dokumentów strategicznych na poziomie europejskim, krajowym i regionalnym. SPR określa zatem politykę Województwa Małopolskiego wobec pięciu subregionów funkcjonalnych.

W rozdziale 2.10. Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego, omówiono zasoby dziedzictwa kulturowego regionu. Spośród 14 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce. Na koniec 2013 roku spośród 47 400 obiektów wpisanych do małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków, do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych wpisanych było 5 079 obiektów. Do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych wpisanych było 31 479 obiektów.

• **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego**

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty uchwałą nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2015 - 2020

Strategia Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2015 - 2020 została przyjęta uchwałą nr XLI/496/14 Rady Powiatu w Wadowicach z dnia 3 listopada 2014 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Powiatu Wadowickiego na lata 2009 - 2015.

Strategia jest podstawowym dokumentem dla samorządu powiatu. Określa ona obszary, cele oraz kierunki interwencji polityki rozwoju, wskazuje również obszary problemowe wymagające poprawy.

Misja powiatu wadowickiego: Zrównoważony rozwój społeczno - gospodarczy powiatu wadowickiego jako atrakcyjnego i bezpiecznego miejsca zamieszkania, pracy, edukacji, inwestowania i wypoczynku w przyjaznym środowisku.

Wizja powiatu wadowickiego: Powiat Wadowicki przyjaznym miejscem do zamieszkania, pracy i spędzania wolnego czasu.

Cel strategiczny: Powiat wadowicki regionem opartym na wiedzy, aktywności zawodowej i przedsiębiorczości mieszkańców.

Jednym z czterech wyznaczonych obszarów jest - Obszar II: Turystyka, potencjał dziedzictwa regionalnego i kultury. W tym obszarze wyznaczono cztery główne kierunki polityki rozwoju województwa. Pierwszym z nich jest ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej. Związane z zupełnie nowym podejściem do kwestii związanych z zasobami dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego. Drugim kierunkiem jest zrównoważony rozwój infrastruktury oraz komercjalizacja usług czasu wolnego. Zrównoważony i kompleksowy rozwój turystyki w Małopolsce jest niezwykle istotny ze względu na ekonomiczny rozwój regionu. Oferta turystyczna powinna być zróżnicowana, przygotowana w oparciu o specyficzne walory poszczególnych części województwa. Jednocześnie wsparcie powinno być udzielane w taki sposób, aby wykorzystać potencjał miejsc, które mają największy udział w generowaniu dochodów z obsługi ruchu turystycznego. Trzeci kierunek polityki rozwoju województwa na najbliższe lata to kształcenie kadr dla rozwoju i obsługi przemysłów czasu wolnego, do właściwego wsparcia rozwoju sektora turystyki, poprzez mobilizowanie Małopolan do aktywności w dziedzinie kultury fizycznej, sportu i rekreacji, a także do rozwoju kształcenia oraz doskonalenia kadr w dziedzinie szeroko pojętej kultury, obsługi ruchu turystycznego i zawodów ginących.

W Strategii zwrócono uwagę na wzmocnienie promocji dziedzictwa regionalnego oraz oferty przemysłów czasu wolnego. Realizując ten kierunek polityki, podejmowane będą m.in. działania w zakresie edukacji obywatelskiej, budowania właściwych postaw wobec dziedzictwa kulturowego, lepszej współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego, dalszej popularyzacji sportu i rozwoju turystyki pielgrzymkowej.

W ramach obszaru II wyznaczono następujący cel strategiczny, wraz z celami operacyjnymi i kierunkami działań:

Cel strategiczny: Stworzenie kompleksowej oferty spędzania wolnego czasu w powiecie wadowickim.

II.3 Cel operacyjny: Wspieranie rozwoju infrastruktury podnoszącej atrakcyjność turystyczną regionu.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Kierunki działań II.3.1 Tworzenie nowych i modernizacja istniejących szlaków i ścieżek rowerowych na terenie powiatu.

II.3.2 Odnowa i ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu.

II. 4 Cel operacyjny: Opracowanie spójnej wizji promocji powiatu.

Kierunki działań II.4.1 Budowa zintegrowanego systemu informacji o atrakcjach turystycznych, bazie gastronomicznej i noclegowej na terenie powiatu.

II.4.2 Promocja potencjału turystycznego i kulturowego powiatu.

II.4.3 Wspieranie i organizacja imprez sportowych i rekreacyjnych, skierowanych do mieszkańców powiatu oraz turystów.

• **Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2016 - 2020**

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego na lata 2016 - 2020 został przyjęty uchwałą nr XIX/171/16 przez Radę Powiatu w Wadowicach dnia 13 października 2016 r. Program ten stanowi aktualizację Programu obowiązującego w latach 2012 - 2016.

Program jest zbiorem wytycznych określających współpracę między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Cele i zadania określone w programie mają służyć nie tylko zachowaniu dziedzictwa kulturowego powiatu wadowickiego, ale także szeroko pojętej współpracy dla poprawy jego stanu i zachowania dla przyszłych pokoleń.

W Programie wskazano stan opracowania Gminny programów opieki nad zabytkami w powiecie wadowickim. Tylko 4 na 10 gmin ma opracowane Programy.

Wyznaczone zadania Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Wadowickiego:

1. Prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych położonych na terenie powiatu wadowickiego.
2. Współpraca z samorządami gminnymi w zakresie tworzenia i aktualizowania gminnych ewidencji zabytków.
3. Kontrola ogólnego stanu zachowania zabytków oraz ich zabezpieczenia przeciwpożarowego i przed włamaniem.
4. Uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego gmin obiektów zabytkowych i obszarów o wysokich walorach przyrodniczych.
5. Promocja zabytków i historii miejscowości położonych na terenie powiatu.
6. Wspieranie organizacji szkolnych konkursów wiedzy o dziedzictwie kulturowym i zasobach przyrodniczych powiatu.
7. Gromadzenie i upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowanych na realizację ochrony zabytków.
8. Wspieranie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, obsługą ruchu turystycznego, agroturystyki i ekoturystyki.
9. Powoływanie społecznych opiekunów zabytków.
10. Inicjowanie działań w celu ochrony obiektów dokumentujących tradycyjną zabudowę wiejską (architektura drewniana).
11. Wspieranie inicjatyw służących dokumentowaniu obiektów zabytkowych z terenu powiatu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend).

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

12. Współorganizacja imprez kulturalnych i historycznych, festynów, wystaw, szkoleń tematycznie związanych z popularyzacją wiedzy o zabytkach i tradycji regionu.
 13. Umieszczanie na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru znaków informujących o tym, że dany zabytek podlega ochronie.
 14. Wyznaczanie nowych szlaków tematycznych i kulturowo-turystycznych w powiecie i włączanie ich w sieć istniejących o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.
 15. Wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości leżących na terenie powiatu, promocja dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych powiatu (wydawnictwa albumowe, foldery tematyczne, inne formy popularyzacji).
 16. Rozwój agroturystyki w oparciu o posiadane walory kulturowe i przyrodnicze.
- Dla ww. zadań określono podmioty odpowiedzialne i współpracujące oraz źródła finansowania.

• Program ochrony środowiska dla powiatu wadowickiego na lata 2014 - 2021

Program ochrony środowiska dla powiatu wadowickiego na lata 2014 - 2021 został opracowany w grudniu 2014 r. Jest to aktualizacja Powiatowego programu ochrony środowiska dla powiatu wadowickiego przyjętego uchwałą nr XVII/93/04 Rady Powiatu Wadowickiego z dnia 29 marca 2004 r. Program jest dokumentem planowania strategicznego, przedstawiającym cele i kierunki polityki ekologicznej powiatu wadowickiego. Program przedstawia podstawy prawne, ogólną charakterystykę powiatu, aktualny stan środowiska, kierunki działań strategicznych wraz z harmonogramem i kalkulacją kosztów oraz wskaźniki monitorowania stopnia realizacji celów założonych w programie.

Strategicznym celem polityki ekologicznej powiatu jest zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego, ochrona zasobów środowiska oraz tworzenie podstaw do zrównoważonego rozwoju społeczno - gospodarczego.

Cel główny programu: Poprawa bezpieczeństwa ekologicznego oraz ochrona zasobów środowiska dla rozwoju Powiatu wadowickiego, realizowany poprzez następujące priorytety:

1. Poprawa jakości powietrza;
2. Ochrona przed hałasem;
3. Minimalizacja oddziaływania promieniowania elektromagnetycznego;
4. Ochrona zasobów wodnych;
5. Rozwijanie systemu gospodarki odpadami;
6. Przeciwdziałanie występowaniu i minimalizowanie skutków negatywnych zjawisk atmosferycznych, geodynamicznych i awarii przemysłowych;
7. Ochrona i zachowanie środowiska przyrodniczego;
8. Ochrona ekosystemów leśnych;
9. Ochrona zasobów złóż przez oszczędne i zrównoważone gospodarowanie;
10. Zapewnienie bezpieczeństwa biologicznego powiatu;
11. Edukacja ekologiczna, kształtowanie i promocja postaw w zakresie ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego oraz usprawnienie mechanizmów administracyjno - prawnych i ekonomicznych.

Na terenie powiatu istnieją następujące formy ochrony przyrody: pomniki przyrody, Rezerwat Madohora, Park Krajobrazowy Beskidu Małego, Obszary „NATURA 2000”: Beskid

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Mały (Natura 2000) PLH240023; Cedron (Natura 2000) PLH120060; Dolina Dolnej Skawy (Natura 2000) PLB120005; Wiślicka (Natura 2000) PLH120084.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

- **Strategia Rozwoju Gminy Wieprz na lata 2015 - 2022**

Strategia Rozwoju Gminy Wieprz na lata 2015 - 2022 została przyjęta uchwałą nr VI/44/2015 przez Radę Gminy Wieprz z dnia 18 czerwca 2015 r.

Strategia jest długofalowym dokumentem planistycznym, określającym kierunki rozwoju gminy. Dokument obejmuje diagnozę społeczną, bilans w kategoriach mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (tzw. analizę SWOT), a także kierunki przyszłego rozwoju Gminy.

W Strategii wyznaczono cele strategiczne wraz z celami szczegółowymi. Poniżej przedstawione cele związane z ochroną zabytków:

CEL STRATEGICZNY NR 1: Poprawa warunków życia mieszkańców.

CEL SZCZEGÓŁOWY NR 2: Zwiększenie oferty kulturalnej dla wszystkich grup wiekowych.

CEL SZCZEGÓŁOWY NR 3: Promocja gminy w kraju i województwie.

CEL SZCZEGÓŁOWY NR 5: Kultywowanie lokalnych tradycji kulinarnych, muzycznych, artystycznych, sposobu gospodarowania oraz zanikających zawodów.

CEL SZCZEGÓŁOWY NR 8: Odbudowa, rewitalizacja oraz wzmocnienie roli centrów miejscowości.

CEL STRATEGICZNY NR 7: Zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz naturalnego gminy Wieprz.

CEL SZCZEGÓŁOWY NR 1: Ochrona obiektów zabytkowych z terenu gminy.

Do obiektów zabytkowych podlegających ochronie i stanowiących ważny element wspólnego dziedzictwa kulturowego zaliczyć należy obiekty objęte ścisłą opieką konserwatorską, czyli wpisane do rejestru zabytków, oraz również te które wpisane zostały do Gminnej Ewidencji Zabytków np. przydrożne kapliczki, które stanowią ważny element gminnego krajobrazu. Inicjatywy na rzecz realizacji prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych korzystnie wpływać będą na rozwój społeczny i gospodarczy gminy poprzez stworzenie warunków do rozwoju turystyki (wzrost ruchu turystycznego). Prace konserwatorskie powinny dotyczyć zarówno zabytków nieruchomych, ich wyposażenia oraz otoczenia. Rozważyć należy wprowadzenie nowych funkcji gospodarczych i/lub kulturalnych obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy. Efektem prowadzonych działań będzie zachowanie wartości środowiska kulturalnego i przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń, kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego, rozwój i kształtowanie świadomości narodowej i kulturowej mieszkańców.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

CEL SZCZEGÓŁOWY NR 2: Organizacja wydarzeń kulturalnych związanych z obiektami zabytkowymi oraz ich udostępnianie.

CEL SZCZEGÓŁOWY NR 3: Organizacja ścieżek rowerowych i edukacyjnych.

CEL SZCZEGÓŁOWY NR 5: Zagospodarowanie lokalnych zbiorników wodnych na cele turystyczne.

W Strategii przedstawiono dziedzictwo kulturowe gminy, w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków. Wśród najcenniejszych obiektów, posiadających największą wartość historyczną wyróżniono:

1. Zespół dworsko - parkowy w Gierałtowiczkach w skład którego wchodzi: 2 oficyny dworskie - murow. - poł. XIX w., spichlerz dworski - murow. poł. XIX w., park i stawy.
2. Zespół dworsko - parkowy w Nidku, murowany XVIII w. W skład zespołu wchodzi: budynek dworu murowany - przełom XVIII/XIX w., dawny spichlerz - murowany - pocz. XIX w. budynek gorzelni - murowany - pocz. XIX w.
3. Kościół pw. Św. App. Szymona i Judy Tadeusza w Nidku - drewn. zręb. z 1539 r.
4. Budynek dawnego dworu w Przybradzu wraz z aleją grabową i otoczeniem.

W ramach dziedzictwo kulturowego omówiono muzealnictwo. Na terenie sołectwa Wieprz działają następujące muzea:

- Muzeum Parafialne działające przy Kościele Parafialnym w Wieprzu,
- Muzeum „Świni”,
- Izba Pamięci przy ZSP nr 2 w Wieprzu,
- Izba Historii i Pamięci wsi Frydrychowice.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy Wieprz

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Wieprz uchwalonego zostało przyjęte uchwałą nr XXXV/327/14 przez Radę Gminy Wieprz z dnia 30 czerwca 2014 r. Dotychczas obowiązujące Studium zostało sporządzone w 2005 r. i zmienione w zakresie przeznaczenia niektórych terenów w 2010 r.

Obecnie przyjęto uchwałę nr XXXVIII/326/2018 Rady Gminy Wieprz z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie zmiany uchwały nr XXXVI/299/2018 Rady Gminy Wieprz z dnia 28 marca 2018 r. w sprawie przystąpienia do zmiany nr 3 studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wieprz.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisującym stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiujący kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Celem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy Wieprz, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego. Studium nie jest aktem prawa miejscowego, jednak stanowi merytoryczną podstawę dla sporządzenia i uchwalenia planów miejscowych.

W Studium przedstawiono stan dziedzictwa kulturowego gminy, w tym:

- rozwój osadnictwa, układy przestrzenne;
- zespoły i obiekty zabytkowe oraz ich ochrona prawna;
- obiekty znajdujące się w ewidencji zabytków Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (obiekty sakralne, kapliczki i figury, zespoły dworskie, obiekty inne, zabudowa mieszkalna i zagrodowa).

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Lokalizację obiektów zabytkowych i stanowisk archeologicznych położonych w gminie Wieprz zaznaczono na mapach „Uwarunkowania Zagospodarowania Przestrzennego” i „Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego”.

ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTEKÓW KRAJOBRAZU KULTUROWEGO ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

System kulturowy tworzą obiekty wpisane do rejestru zabytków wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej, obiekty wpisane do ewidencji zabytków oraz stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji zabytków archeologicznych.

Dla ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują przepisy odrębne oraz wyodrębnione zostały strefy ochrony konserwatorskiej wyznaczone wokół obiektów wpisanych do rejestru zabytków. W strefach tych obowiązuje ochrona i właściwa ekspozycja obiektów objętych ochroną, zachowanie historycznej sieci dróg i rzek, zieleni oraz granic działek. W przypadku otaczającej dysharmonijnej zabudowy obowiązuje poprawa jej wyglądu (w nawiązaniu do architektury obiektów zabytkowych). Wszystkie działania związane z zagospodarowaniem terenów w tych strefach wymagają akceptacji działań i dostosowania się do warunków podanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ponadto na terenie gminy Wieprz znajduje się szereg obiektów wpisanych do ewidencji zabytków. Do ochrony prawem miejscowym wskazuje się zachowane przykłady architektury tradycyjnej, które nie utraciły cech stylowych - wyszczególnione w ewidencji zabytków.

Dla obiektu/zespołu obiektów należy ustalić w planach miejscowych, zgodnie z przepisami odrębnymi, przepisy określające zakres dopuszczonych prac na obiekcie/zespole obiektów i w jego/ich otoczeniu, ze szczególnym uwzględnieniem regulacji dotyczących ochrony cech stylowych zabudowy. W przypadku koniecznych wyburzeń obiektów należy każdorazowo uzyskać pozytywną opinię konserwatorską oraz wykonać konieczną dla celów archiwalnych dokumentację konserwatorską.

Obowiązuje zachowanie:

- zabytkowej zabudowy, dla której szczegółowe zasady ochrony ustalone będą w planach miejscowych;
- walorów historycznych i kompozycyjnych, rozplanowania i dyspozycji przestrzennej; w szczególności ochronie podlegają: układ dróg i ścieżek wewnętrznych, wnętrza urbanistyczne, historyczne założenia zieleni.

Przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej, w dostosowaniu do historycznego układu urbanistycznego i form zabudowy tradycyjnej, w otoczeniu o dopuszcza się: uzupełnienia nową zabudową; przebudowę, rozbudowę i zmianę funkcji obiektów zabytkowych.

Zasady rewaloryzacji zabytkowej substancji oraz kształtowania nowej zabudowy w zgodzie ze skalą i tradycją przestrzenno - historyczną, winny być sprecyzowane w zapisach planów miejscowych, a w szczególności zawierać ustalenia dotyczące: układu kalenicy, wysokości zabudowy, ukształtowania bryły obiektów; w tym form dachów i rzutu budynków, rozwiązań elewacji; detalu architektonicznego, stolarki okiennej i drzwiowej, kolorystyki i materiałów wykończeniowych.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

W zależności od uwarunkowań i specyfiki obiektu, bądź obszaru objętego ochroną, przyjęte w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego rozwiązania powinny ponadto:

- określać zasady podziału historycznych działek i sposób ich zabudowy;
- ustalać, w zależności od potrzeb, nakazane bądź nieprzekraczalne linie zabudowy;
- sankcjonując historyczny układ ciągów komunikacyjnych, w razie potrzeby ustalać zasady ewentualnej jego rozbudowy;
- ustalać zasady sytuowania nośników treści informacyjnych (szyldy, oznakowania, reklamy);
- wprowadzać regulacje dotyczące sposobu zagospodarowania i kształtowania zieleni;
- uwzględniać powiązania ciągów widokowych w celu ochrony ekspozycji krajobrazu.

Na obszarze gmin Wieprz występują także stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji zabytków archeologicznych, które wskazuje się do objęcia ochroną prawem miejscowym, zgodnie z przepisami odrębnymi. Ustala się ponadto, że:

- działalność budowlana jest możliwa zgodnie z przepisami odrębnymi; na obszarach stanowisk archeologicznych dopuszcza się prowadzenie prac ziemnych wyłącznie pod nadzorem archeologicznym, na który należy uzyskać zezwolenie u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- przy wydawaniu decyzji administracyjnych wymaga się podania informacji o obecności stanowiska archeologicznego i ustawowych obowiązkach wynikających z tego faktu.

POLITYKA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I KRAJOBRAZU

Celem polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu na obszarze gminy jest:

- zachowanie i wyeksponowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego decydujących o tożsamości kulturowej gminy;
- kształtowanie atrakcyjnego oblicza gminy, a szczególnie jego przestrzeni publicznych;
- zachowanie krajobrazu otwartego obszarów gminy o dużych walorach widokowych i przyrodniczych.

Zachowanie i ekspozycja wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego powinny polegać na:

- zachowaniu i rewaloryzacji obiektów zabytkowych wpisanych zarówno do rejestru zabytków jak też ujętych w ewidencji zabytków, ze zwróceniem szczególnej uwagi na tradycyjną zabudowę drewnianą najbardziej zagrożoną ze względu na zły stan techniczny i postępujący rozwój nowej zabudowy;
- promocji zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowić mogą atrakcję turystyczną gminy, poprzez informację o zabytkach, oznaczenie obiektów zabytkowych oraz ewentualne wyznaczenie szlaków kulturowych wiodących przez najcenniejsze pod względem zachowania układy przestrzenne i obiektów zabytkowych fragmenty miejscowości;
- propagowaniu wśród mieszkańców gminy wartości zasobów dziedzictwa kulturowego gminy, jej wyglądu i atrakcyjności;
- zachowaniu historycznych układów przestrzennych oraz dalszego ich rozwoju na zasadzie kontynuacji, wymiany i uzupełniania istniejącej zabudowy;
- ochronie stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Kształtowanie krajobrazu kulturowego wiąże się z:

- ustaleniem zasad kształtowania formy współczesnej zabudowy zgodnie z tradycją regionu;
- przestrzeganiem ustalonych zasad w realizacji poszczególnych obiektów, szczególnie obiektów użyteczności publicznej;
- dążeniem do poprawy wyglądu i ujednoczenia wewnątrz poszczególnych miejscowości, zwłaszcza terenów mieszkaniowych o zróżnicowanej formie i gabarycie oraz chaotycznie usytuowanej zabudowie, poprzez zwrócenie uwagi na ogrodzenia, zieleń, małą architekturę a w przypadku przebudowy czy remontu, poprzez poprawę formy zabudowy;
- niedopuszczeniem do rozpraszania zabudowy oraz jej żywiołowego, niekontrolowanego rozwoju;
- kontynuacją tradycyjnych układów przestrzennych;
- podniesieniem atrakcyjności centrów miejscowości (przestrzeni publicznych) ze względu na ich ważną rolę w percepcji poszczególnych miejscowości (chodniki, mała architektura, zieleń, oświetlenie);
- zachowaniem istniejących zadrzewień i założeń zielonych oraz obudowy cieków wodnych.

Zachowanie i ekspozycja krajobrazu otwartego wymaga:

- przeciwdziałania degradacji tych elementów krajobrazu naturalnego, które stanowią główny zasób gminy przez niedopuszczanie do zabudowania terenów najbardziej eksponowanych widokowo a także poprzez ochronę przed nadmiernym obudowywaniem (zagęszczaniem zabudowy) terenów położonych wzdłuż dróg posiadających walory widokowe (ciągów widokowych), jak również osi i punktów widokowych;
- niedopuszczania do dewastacji krajobrazu przez budowę elementów infrastruktury technicznej nadmiernie ingerujących w tereny o szczególnych walorach krajobrazowych.

• **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Wieprz**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych,
5. uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
6. w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Na terenie gminy Wieprz obowiązują jeden **miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty uchwałą nr XXXVII/313/2018 przez Radę Gminy Wieprz z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Wieprz.**

Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) wyznacza się na rysunku planu strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków oraz obszary stanowiące otoczenie tych obiektów.
- 2) w strefach ustanawia się następujące zasady ich ochrony:
 - a) zakazuje się przekształcania istniejących układów zabudowy, istniejącej substancji zabytkowej i budynków zabytkowych, za wyjątkiem terenu oznaczonego na rysunku planu symbolem 3MN.3,
 - b) zakazuje się przekształcania obiektów małej architektury, układów dróg i ciągów pieszych oraz założeń zieleni,
 - c) nakazuje się wykonywanie nowych sieci elektroenergetycznych i telekomunikacyjnych wyłącznie w wersji kablowej.
- 3) wyznacza się na rysunku planu obiekty zabytkowe według ewidencji zabytków
- 4) dla obiektów wymienionych w pkt 3 ustanawia się następujące zasady ich ochrony:
 - a) zakazuje się przekształcania budynków zabytkowych oraz zabytkowych obiektów małej architektury powodującego obniżenie ich wartości historycznych, estetycznych lub architektonicznych,
 - b) dopuszcza się remonty budynków zabytkowych oraz zabytkowych obiektów małej architektury pod warunkiem zachowania ich formy, gabarytów i detali architektonicznych,
 - c) na działkach na których znajdują się budynki zabytkowe lub zabytkowe obiekty małej architektury zakazuje się:
 - lokalizowania wolnostojących nośników reklamowych oraz umieszczania na budynku zabytkowym lub zabytkowym obiekcie małej architektury reklam lub innych tablic niezwiązanych z funkcją budynku lub obiektu małej architektury,
 - lokalizowania roślinności, urządzeń, budynków i innych obiektów budowlanych przesłaniających fasadę budynku zabytkowego lub zabytkowego obiektu małej architektury.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Wieprz

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalny, indywidualny wizerunek miejsca, będący syntezą elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców, identyfikującej jednostkę z określonym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, bazującej na świadomości historycznej i tradycji z nią związanej. Określenie tożsamości kulturowej jest teraz - w dobie upodmiotowienia się społeczności lokalnych postrzegających swój region jako małą ojczyznę - szczególnie ważne.

Krajobraz kulturowy gminy ukształtowany został w oparciu o następujące uwarunkowania, mające wpływ na aktywność społeczną regionu w czasach historycznych:

- położenie na pograniczu śląsko-małopolskim i przynależność do czeskiej, śląskiej, węgierskiej i niemieckiej oraz małopolskiej strefy kulturowej w różnych okresach historycznych
- podległość Cesarstwu austro - węgierskiemu w okresie zaborów,
- żyzne gleby i rolniczy charakter terenu,
- rozdrobnienie własności szlacheckiej i duża ilość gospodarstw kmiecych.

Aktywność ekonomiczna regionu i pozostała działalność jego mieszkańców pozostawały i pozostają w ścisłym związku z jego walorami terenowymi i położeniem politycznym.

5.2.1. Charakterystyka gminy

• POŁOŻENIE

Gmina Wieprz położona jest w zach. części województwa małopolskiego, w powiecie wadowickim. W skład gminy wchodzi 6 miejscowości, z których Wieprz jest siedzibą gminnych władz samorządowych: Frydrychowice, Gierałtowice, Gierałtowiczki, Nidek, Przybradz, Wieprz. Gmina graniczy od płd. z miastem Andrychów, od płd. - wsch. z gminą Wadowice, od wsch. z gminą Tomice, od półn. z gminami Zator i Przeciszów, zaś od zach. z gminami Kęty i Osiek.

Przez gminę przebiega droga wojewódzka nr 781: Chrzanów - Zator - Wieprz - Andrychów - Łękawica, która na terenie miasta Andrychów łączy się z drogą krajową nr 52: Bielsko Białą - Wadowice - Głogoczów, która z kolei w miejscowości Głogoczów łączy się z drogą krajową nr 7: Chyżne - Kraków, a w mieście Bielsko Białą z drogą ekspresową S-69 i drogą krajową nr 1. Ponadto Droga nr 781 na terenie miasta Zator łączy się z drogą krajową

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

nr 28, która łączy się z drogą krajową nr 44: Kraków - Skawina - Zator - Oświęcim - Tychy - Gliwice, która z kolei łączy się w miastach Kraków i Gliwice z autostradą A-4.¹ Przez teren gminy przebiega szereg dróg powiatowych.

Gmina Wieprz położona jest w obrębie Pogórza Śląskiego, nad rzekami Wieprzówką i Frydrychówką, ograniczonego od północy Kotliną Oświęcimską. Falista i pagórkowata rzeźba terenu przechodzi na płd. w wysoką, pagórkowatą. Płn. część gminy zajmują stawy, wzdłuż rzek rozwinął się system taras rzecznych.

Gmina Wieprz ma charakter rolniczy - ze względu na korzystne warunki glebowe. Użytki rolne zajmują 80% powierzchni, z czego 90% jest w posiadaniu indywidualnych gospodarstw rolnych nastawionych na hodowlę trzody chlewnej i bydła mlecznego. Wielowiekowy rozwój osadnictwa sprawił, iż większość terenów osadniczych znajduje się wśród urodzajnych użytków rolnych. Specyficznym elementem przestrzeni produkcyjnej gminy jest duży udział stawów rybnych. Grunty pod tymi stawami zajmują łącznie około 255ha. Największe kompleksy stawów znajdują się w miejscowościach Przybradz, Gierałtowiec, Gierałtowiec i Frydrychowice.

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE²

Teren gminy Wieprz leży (wg podziału fizyczno - geograficznego J. Kondrackiego, 1998) w granicach mezoregionów Podgórze Wilamowickie oraz pogórza Śląskiego i Pogórza Wielickiego. Podgórze Wilamowickie wchodzi w skład makroregionu Kotliny Oświęcimskiej, który z kolei wchodzi w skład podprowincji Zewnętrzne Karpaty Zachodnie. Pogórze Śląskie i Pogórze Wielickie wchodzi w skład makroregionu Pogórze Zachodniobeskidzkie, który z kolei wchodzi w skład podprowincji Północne Podkarpacie. Podprowincje te wchodzi w skład prowincji Karpaty Zachodnie z Podkarpaciem.

Główną rzeką gminy jest Wieprzówka, lewobrzeżny dopływ Skawy. Na terenie gminy istotne znaczenie ponadlokalne posiadają dwa elementy przyrodnicze:

- rzeka Wieprzówka i jej prawobrzeżny dopływ Frydrychówka wraz z łęgami, łąkami, zadrzewieniami i zaroślami krzewiastymi w otoczeniu koryta, stanowiące ponadlokalny i lokalny korytarz ekologiczny łączący przyrodnicze tereny gminy z jej otoczeniem;
- kompleksy stawów rybnych występujące w centralnej, płn. i wsch. części gminy, będące elementami całego systemu stawów rybnych w tej części Małopolski, posiadające istotne znaczenie w systemie przyrodniczym gminy Wieprz i gmin sąsiednich.

W dolinie rzeki Wieprzówki funkcjonuje obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 pod nazwą „Dolina Dolnej Skawy”, obejmujący na terenie gminy około 766,0 ha. Jest on powiązany z terenami położonymi w dolinie Skawy w gminach sąsiadujących i obejmuje największe kompleksy stawów Ziemi Oświęcimsko - Zatorskiej: Spytkowice, Przeręb, Bugaj oraz Stawy Monowskie. Prowadzona jest tu intensywna hodowla ryb, wiele zbiorników jest mocno zarośniętych roślinnością wodną. W ostoi znajdują się żwirownie z wyspami, chętnie zasiedlanymi przez ptaki. Występuje tu co najmniej 17 gatunków, dla których wyznaczono ostoje sieci Natura 2000 i 7 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt (PCKZ).

Dolina Wieprzówki stanowi najbardziej charakterystyczny element rzeźby obszaru gminy. Przebiega mniej więcej południkowo i rozdziela terytorium gminy na dwie części

¹ Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wieprz, Kraków, 2014

² Zmiana studium... j.w.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

o nieco różnej morfologii. Wsch. część gminy, położona na Pogórzu Wielickim, jest nieco wyższa i posiada urozmaiconą rzeźbę terenu. Typowymi jej elementami są szerokie garby o wyrównanych wierzchołkach porożcinane dość głębokimi dolinami rzecznyymi o stromych zboczach. Zach. część gminy, znajdująca się w granicach Podgórze Wilamowickiego i Pogórze Śląskiego, jest nieco niższa i posiada mniej urozmaiconą rzeźbę terenu. Sama dolina Wieprzówki stopniowo rozszerza się ku półn. W miejscowości Wieprz przy granicy miasta Andrychów dno doliny jest szerokie na ok. 1 km, na półn., pomiędzy miejscowościami Gierałtówice i Przybradz osiąga ok. 1,5 km, a dalej na półn. krańcu gminy ponownie się zwęża do około 0,5 km. Dolina jest wyraźnie asymetryczna, jej wsch. zbocze jest wyraźnie strome. Rozpiętość wysokości bezwzględnych na terenie gminy wynosi ok. 134 m, od około 239 m n.p.m. w korycie Wieprzówki na półn. krańcu gminy do ok. 373 m n.p.m. na wzniesieniu Wielki Dział (Barańczak) w Wieprzu.

To ukształtowanie powierzchni przyczynia się do wysokich walorów krajobrazowo - widokowych na większości obszaru gminy; szczególnie rozległe widoki rozciągają się z wierzchołków garbów Pogórze Wielickiego w kierunku połd., na wzniesienia Beskidu Małego. Ale także przyczynia się do występowania gruntów, które powinny być przeznaczone do zalesienia ze względu na znaczne nachylenie stoku i związane z tym zagrożenie erozją gleby i utrudnienia w rolniczym użytkowaniu gruntów.

Fragmenty gminy leżą w zlewni innych rzek: Gierałtówiczki - w zlewni potoku Bachorz, wpadającego do Wisły, zach. część miejscowości Nidek i połd. - zach. kraniec Wieprza - w zlewni Soły. Ponadto wsch. krańce Przybradza są odwadniane przez małe ciekierodprowadzające wody bezpośrednio do Skawy.

Zalesienie gminy Wieprz jest stosunkowo niewielkie. Łączna powierzchnia lasów wynosi 809 ha, co stanowi około 9% powierzchni całej gminy. Obecnie wszystkie lasy państwowe na terenie gminy posiadają status lasów ochronnych (Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Nr 240 z dnia 8 listopada 1995 r.), jako lasy stanowiące drzewostany uszkodzone na skutek działania przemysłu i zarazem lasy wodochronne. Do największych i najbardziej charakterystycznych kompleksów leśnych o wysokich walorach przyrodniczych należy zaliczyć:

- Kompleks leśny w Gierałtówiczkach porastający łagodne półn. stoki garbów pogórskich w zach. części miejscowości. Wmieszonym drzewostanie dominuje sosna, ponadto brzoza, grab, buk, dąb, domieszki jaworu i lipy. Dna głębokich jarów porastają lasy łęgowe z olchą czarną i jesionem.
- Kompleks leśny w Nidku porastający lej źródłowy ciekierodnego bez nazwy w połd. części wsi. W mieszanym drzewostanie dominuje sosna i brzoza, nad korytem ciekierodnego rosną olchy i nielicznie jesiony.
- Kompleks leśny we Frydrychowicach porastający fragment wierzchołku Pogórze Wielickiego i doliny potoku w połd.zach. części miejscowości. Rzeźba terenu jest tu bardzo urozmaicona. W drzewostanie zdecydowanie dominuje świerk i olcha. Inne gatunki występują w niewielkich ilościach.

Ponadto mniejsze i bardziej rozczłonkowane lasy występują w Gierałtówicach (przysiółek Brzosy) oraz na pograniczu Wieprza i Frydrychowic. Niewielkie lasy i zadrzewienia występują na trudnych do uprawy gruntach na całym obszarze gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Na obszarze gminy znajdują się cztery obiekty objęte ochroną w formie pomników przyrody ożywionej. Są to trzy dęby szypułkowe w parku zabytkowym w Gierałtowiczkach i jedna lipa w parku w Gierałtowicach.

5.2.2. Historia gminy i regionu

Pradziejowy okres zagospodarowania terenów obecnej gminy skupiał się głównie w obrębie doliny największej miejscowej rzeki, Wieprzówki. Najintensywniejsze zasiedlenie obszaru miało miejsce w epoce kamienia, a późniejsze ślady penetracji człowieka są znikome ze względu na brak lub zatarcie źródeł archeologicznych.

Początki stałego osadnictwa sięgają czasów wczesnego średniowiecza. Z tego okresu w poszczególnych wsiach zachowały się nieliczne obiekty. Teren gminy należał do państwa Wiślan i wraz z innymi pozostawał pod wpływami politycznymi państwa Wielkomorawskiego. W połowie X w. znajdował się pod panowaniem czeskim, po czym Mieszko I przyłączył go do rozwijającego się Państwa Polskiego - kasztelania oświęcimska w ziemi krakowskiej. Był to obszar słabo zaludniony, porośnięty prastarą puszcza karpacką, pojedyncze osady lokowały się w okolicy Mucharza oraz Zatora. Od czasu rozbitcia dzielnicowego Polski (1138 r.) obszar ten znalazł się w strefie przygranicznej. W 1179 r. Kazimierz Sprawiedliwy przekazał go księciu opolskiemu Mieszkowi Płąnogiemu.

Na przełomie XIII/XIV w. postępowało coraz większe rozdrobnienie księstw śląskich. W 1 poł. XIV w. powstało księstwo oświęcimskie, obejmujące m.in. tereny obecnej gminy, które w 1327 r. stało się lennem korony czeskiej, w wyniku złożenia hołdu lennego królowi Czech Janowi Luksemburskiemu. Po bezpotomnej śmierci Jana II księcia oświęcimskiego w 1405 r., tron przejął książę cieszyński Przemysław I. Jego potomkowie w 1445 r. podzielili księstwo między siebie wyodrębniając z księstwa oświęcimskiego, księstwo zatorskie, oraz Toszek. W skład księstwa zatorskiego weszły tereny obecnej gminy Wieprz. Było to maleńkie państwo (673,17 km²), które jako samodzielny byt polityczny istniało w latach 1445 - 1494, następnie zostało zakupione przez Jana Olbrachta, z tym że Zator pozostawiono w dożywotnie władanie ostatniemu księciu Zatorskiemu Januszowi i jego żonie Barbarze. Ostateczny zanik nastąpił w 1513 r., kiedy włączone zostało do Korony. Formalna inkorporacja miała miejsce w 1564 r. Weszło w skład województwa krakowskiego, jako tzw. powiat śląski (wraz z dawnym księstwem oświęcimskim), z sejmikiem ziemskim w Zatorze. Przynależność mieszkańców do Śląska była na tyle silna, że dopiero w 2 poł. XVI w. język czeski został skutecznie wyparty przez polski.

Obszar obecnej gminy długo pozostawał niemal niezamieszkały. Na większą skalę zaczął być zasiedlany od połowy XIII w. Natomiast intensywna kolonizacja prowadzona była od końca XIII w. i w 1 poł. XIV w. Uposażane ziemią rycerstwo i dworzanie sprowadzali kolonistów, przodował w tym ród Radwanitów herbu Rawicz. Większość wsi gminy powstała w końcu XIII i pocz. XIV w.

W pocz. XV w. na obszarze Czech, Węgier i Śląska toczyły się wojny husyckie, które spowodowały migrację ludności na tereny sąsiednie, m.in. na teren ob. gminy Wieprz. W latach 1430 - 1433 pojawiły się tu oddziały husyckie, które plądrowały okolice.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

W XV w. miała również miejsce migracja Wołochów, zwanych na Śląsku i ziemi zatorskiej Walasami. Byli to koczowniczy pasterze z terenów dzisiejszej Słowacji, Karpat Wschodnich, aż do dzisiejszej Rumunii, zajmujący się wypasem kóz, owiec, świń. Nadal obfitujące w lasy tereny doliny Skawy były dla nich atrakcyjne, zatem pojawili się tu masowo. Byli ludźmi wolnymi, opłacali tylko tzw. podatek rogowy od kóz i owiec. Koczowniczy tryb życia, intensywny wypas zwierząt z czasem doprowadził do wyniszczenia terenu. By temu zapobiegać zmuszano ich do osiedlania się i podległości prawom lokalnym. Niektórzy osiedli ulegając asymilacji (co czytelne jest w spolonizowanych nazwiskach pochodzenia wołowskiego), inni zbierali się w bandy utrzymujące się z rozboju. Okres rozbojów trwał do XVI w., co doprowadziło do wyludnienia części osad regionu, np. Wieprza.

Wiek XVI był okresem względnej stabilizacji. Wzrastało znaczenie polityczne szlachty oraz rosła koniunktura na produkty rolne w Europie. W efekcie folwarki szlacheckie powiększały się kosztem gospodarstw kmiecych. Rosła liczebność chłopów nie posiadających ziemi - tzw. komorników i chałupników żyjących z pracy najemnej. Jednocześnie kwitła gospodarka rybna. Produkty rolne z rejonu spławiane są Wisłą do Krakowa i Gdańska.

Był to też okres rozkwitu reformacji, której zwolennikami stawali się przedstawiciele szlachty, którzy licznie zmieniali wyznanie na protestanckie. Za ich przykładem szli chłopci i mieszcianie. Kalwinizm rozwijał się tak szybko, że w końcu XVI w., niemal co trzecia katolicka parafia przejęta była przez protestantów. Dopiero po najeździe szwedzkim (1655 - 1660), pustoszącym okolice, nastąpiła rekatolicyzacja.

Od ok. 1720 r. na obszarze Andrychowa, zlokalizowanego przy pld. granicy ob. gminy Wieprz oraz sąsiednich wsi rozpoczął się intensywny rozwój tkactwa za sprawą rzemieślników z Belgii, Saksonii i Śląska, sprowadzonych przez właściciela klucza andrychowskiego (w skład którego okresowo wchodził Wieprz), Franciszka Czerny - Szwarzenberga.

W 1768 r. zawiązała się w Barze konfederacja pod hasłem obrony swobód szlacheckich, która z czasem zmieniła się w zbrojne powstanie przeciwko dominacji Rosji nad Rzeczpospolitą. Rozpoczęła się wojna domowa, w której po stronie konfederatów uczestniczyli również mieszkańcy powiatu śląskiego, którzy w dniu 15.07.1768 r. w Kętach zgłosili akces do konfederacji. Marszałkiem konfederacji został Maciej Bobrowski, który do pomocy miał konsyliarzy: Jana Starowiejskiego i Kazimierza Lgóckiego, wojskiego mniejszego księstwa Zatorskiego i oświęcimskiego. Przyłączył się też wójt wadowicki - Damian Biberstein Starowiejski. W Wadowicach w 1768 r. przebywały wojska konfederackie, którym okoliczne wioski musiały dostarczyć ludzi, pieniędzy i żywności. Konfederaci wzięli udział w obronie Krakowa, który został zajęty przez Rosjan już 17.08.1768 r. W czasie dalszych działań wojennych przez okolice przechodziły wojska rosyjskie i królewskie, które również obciążały mieszkańców podatkami. Wojna skończyła się klęską konfederatów pod Lanckoroną 22.06.1771 r. Ostateczny upadek konfederacji barskiej przyniósł znaczne zubożenie regionu i pierwszy rozbiór Polski (1772 r.), w wyniku którego cała południowa część województwa krakowskiego, wraz z terenami gminy Wieprz i Ziemią Wadowicką, znalazła się pod zaborem austriackim. Zniesiono wówczas powiat Śląski, cały obszar znalazł się w obrębie Cesarstwa Austriackiego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Nowi władcy zaczęli dostosowywać organizację świeżo przyłączonych obszarów systemu prawnego monarchii habsburskiej. W latach 1780 - 1790 wprowadzono tzw. Patenty józefińskie - reformy administracyjne, kościelne, sądownicze, społeczne, agrarne, szkolne i wojskowe, które miały służyć idei stworzenia nowoczesnego państwa i wewnętrznej jego konsolidacji, podniesienia poziomu gospodarczego i podporządkowaniu państwu Kościoła katolickiego. Austriacy wprowadzili własną administrację z niemieckim językiem urzędowym, język niemiecki wprowadzono do szkół. Na skutek reform wsie podzielone zostały na część dworską i część gromadzką. Każda z nich prowadziła oddzielną kancelarię i postugiwała się do celów urzędowych własną pieczęcią. Pieczęcie dworskie zanikły, z chwilą podporządkowania dworów władzom gminnym (1919 r.). Natomiast pieczęcie gromadzkie przetrwały do utworzenia gmin zbiorowych (1935 r.).

Przynależność terytorialna przyłączonych ziem często ulegała zmianom. Ziemia Wadowicka, wraz z nią tereny gminy Wieprz, początkowo znalazła się w obrębie cyrkułu z siedzibą w Wieliczce, od 1782 r. - w obrębie cyrkułu myślenickiego. W 1819 r. dokonano kolejnej reorganizacji, w wyniku której stolicę obwodu przeniesiono do Wadowic - do 1855 r. Władze w Wiedniu rozpoczęły też budowę nowej infrastruktury komunikacyjnej. Już pod k. XVIII w. wybudowano Trakt Cesarski (środkowogłycyjski) łączący Wiedeń z Lwowem, który przyczynił się do rozwoju handlu. Dynamiczny rozwój przeżywało też andrychowskie tkactwo - do lat 30. XIX w., gdy zmalało zapotrzebowanie na rynkach na jego produkty, co przyczyniło się do lokalnej rewolucji przemysłowej.

W okresie zaborów na terenie regionu miały miejsce liczne epidemie i klęski żywiołowe. Powódź w 1813 r., epidemie cholery w 1831 r. i w latach 1846 - 1847, seria powodzi w latach 40. i 50. XIX w. spowodowały głód i pochłonęły ogromną liczbę ofiar. Katastrofalne rozmiary osiągnęła druga epidemia, w wyniku której w większości miejscowości zmarła ok. 1/3 mieszkańców.

W 1918 r. Polska odzyskała niepodległość, teren obecnej gminy Wieprz znalazł się w granicach utworzonego powiatu wadowickiego, w obrębie województwa krakowskiego.

Inwazja niemiecka w 1939 r. spowodowała masową ucieczkę ludności. Dla pozostałych rozpoczął się terror okupacyjny. W wyniku nowego podziału administracyjnego zach. część Ziemi Wadowickiej, w tym tereny ob. gminy Wieprz, została włączona do Rzeszy. Podjęto intensywną germanizację, a od 1940 r. przeprowadzano akcję wysiedlania części ludności polskiej do Generalnego Gubernatorstwa, niekiedy była to większość mieszkańców miejscowości. Okupacja dobiegła końca w styczniu 1945r., wraz z wkroczeniem 38 Armii z IV Frontu Ukraińskiego Armii Czerwonej.

Po zakończeniu II WŚ część wysiedlonej ludności wróciła do rodzinnych stron. W 1975 r., w wyniku reformy administracyjnej i ustanowienia dwustopniowego podziału administracyjnego, zlikwidowano powiat wadowicki, obszar gminy włączono do województwa bielskiego z siedzibą w Bielsku - Białej. W 1999 r. przeprowadzono kolejną reformę administracyjną, w wyniku której powrócono do trójstopniowego podziału terytorialnego. Gmina Wieprz weszła w skład odtworzonego powiatu wadowickiego w województwie małopolskim.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

5.2.3. Historia wsi z terenu gminy Wieprz**• WIEPRZ**

Lokacja wsi miała miejsce prawdopodobnie w XIII w. lub w 1 poł. XIV w., na karczowiskach dawnych lasów wieprzowskich. Pierwsza wzmianka źródłowa pochodzi z 1326 r. - wieś występuje pod nazwą „Vepres” (łac. ciernisty krzak, gęste zarośla). Jan Długosz (1470 - 1480) wymienia nazwę miejscowości w formie Wyepz villa i jej właścicieli: Mikołaj Szaszowski herbu Topacz - dziedzic Gierałtowic, Smolic, Przybradza, Wieprza i Andrychowa, który mieszkał w Gierałtowicach oraz Mikołaj i Stanisław Wieprzowscy herbu Grzymała i Radwan, którzy mieszkali w dolnej części wsi. W 1480 r. cała wieś była w rękach Szaszowskich. Potem część majątności przejął syn Piotr Szaszowski vel Gierałtowski, po jego śmierci w 1525 r. - Jan używający nazwiska Gierałtowski lub Wieprzowski, określanymi jako „dziedzic z Vepri”. Jego potomkowie osiedlili się w Wilamowicach, przyjmując nazwisko Wilamowski.

W 1520 r. jako właściciel Wieprza wymieniany jest Feliks z Olszowic. Niewielkie folwarki mieli tu też: Stanisław Gniewek, Bernard Nidecki i Stanisław Pieniążek. W 1595 r. dziedzicem wsi został Mikołaj Komorowski, starosta niegrodowy barwałdzki.

W pocz. XVII w. Wieprz wszedł w skład majątków klucza andrychowskiego (z Inwałdem, Targanicami, Roczynami i Sułkowicami) w rękach Hieronima Przyłęckiego herbu Szreniawa, stolnika krakowskiego i kasztelana sądeckiego. W 1663 r. klucz odziedziczył Achacy Przyłęcki, kasztelan oświęcimski i sekretarz królewski. Wdowa po nim, Salomea z Nielepców wyszła powtórnie za mąż za Stanisława Szwarcenberga - herbu Nowina z Witowic, który przejął majątek. Po nim dziedziczył bratanek Franciszek, kasztelan oświęcimski i starosta barwałdzki, potem jego córka Salomea, żona Stanisława Ankwicza z Posławic herbu Habdank, kasztelana bieckiego. Po jego śmierci w 1784 r., majątek podzielono między synów. Klucz inwałdzki z Inwałdem, Roczynami, Wieprzem i Zagórnikami - wchodzący w skład starostwa wadowickiego, objął Józef Ankwicz, starosta sądecki, znany targowiczanie. Jego syn Andrzej Alojzy w 1811 r. sprzedał majątek Konstantemu Bobrowskiemu herbu Jastrzębiec.

W rękach rodziny Bobrowskich majątek pozostawał do 1945 r. Należał do nich też folwark Przykaza na pld. wsi Wieprz, wraz z karczmą i 192 morgami ziemi. Od końca XIX w. drugi folwark - Twierdza - w pln. części wsi, z 298 morgami ziemi, karczmą i gorzelnią należał do brata Konstantego - Wincentego Bobrowskiego. Tę część dzierżawił Żyd Józef Gross, a w okresie międzywojennym - Marceli Hagenberder. Znaczna część ziemi w Wieprzu znajdowała się w rękach chłopów: 15 gospodarstw o pow. 50 morgów, 35 gospodarstw o pow. 20 - 50 morgów, 100 gospodarstw wielkości 10 - 20 morgów, 40 wielkości 1 - 5 morgów i 60 mniejszych. We wsi mieszkało też 40 chałupników. Hodowano konie, bydło rogate, nierogaciznę oraz pszczoły (ok. 1900 r. we wsi było 100 uli). Od pocz. XX w. we wsi działała mleczarnia.

Parafia w Wieprzu, wg tradycji powstała w XIII w., wzmiankowana jest w 1326 r. w dekanacie zatorskim. Kościół, wzniesiony w XVI w. na miejscu starszego, został rozebrany w 1891 r. Obecna świątynia powstała w latach 1875 - 1890.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

W 1941 r., podczas II WŚ wieś została wysiedlona. Część mieszkańców przesiedlono do Targanic, Sułkowic, Zagórnika i Rzyk. Zdolnych do pracy wysłano w głąb Niemiec, a pozostali zmuszeni byli pracować u „bauerów”.

Po II WŚ folwark Twierdza upaństwowiono, w zabudowaniach folwarcznych zorganizowano Państwowe Gospodarstwo Hodowli Zarodowej. Folwark Przykaza oraz przysiółek Wronowiec rozparcelowano.

• FRYDRYCHOWICE

Wieś założona prawdopodobnie na przełomie XIII/XIV w., wzmiankowana pierwszy raz w 1325 r. jako Wridrichowicz. Od 1364 r. do pocz. XVII w. Frydrychowice były własnością szlachecką rodu rycerskiego pochodzenia ruskiego herbu Kornicz, który ok. XV w. przybrał nazwisko Frydrychowskich. Kolejno byli to: Niczko Rusin (Ruthenus) (1364 r.), Mieszko z Frydrychowic (1380 r.), Pieszky z Frydrychowic (1388 r.), Miczek z Frydrychowic (1395 r.), Piechna - żona Przeclawa z Frydrychowic (1402 r.), Michał Rusin z Frydrychowic (1404 - 1413), Janusz Rusin z Frydrychowic (1406 r.), Piotr Falkenberg z Frydrychowic (1419 r.), Stanisław z Frydrychowic - starosta oświęcimski (1440 - 1441), Aleksander Frydrychowski z Frydrychowic i Przybradza (1470 - 1480), Michał Frydrychowski (1480 r.), Mikołaj Frydrychowski (1482 r.). W 1581 r. właścicielami wsi byli: Michał, Krzysztof, Stanisław, Piotr i Aleksey Frydrychowsky.

W XVII w. Frydrychowice stanowiły własność kilku rodów: Worszycich, Trembeckich, Brodeckich i Kossów. W XVIII w. majątek uległ jeszcze większemu rozdrobnieniu, wieś była współwłasnością kilkunastu rodzin szlacheckich, m.in.: Drohojowskich herbu Kornicz, Hebdów herbu Stary Koń, Jaklińskich herbu Ostoja, Nimirskich herbu Gozdawa, Jezierskich herbu Prus, Siedleckich herbu Grzymała, Sternalskich, Lekszczyńskich herbu Warmia, Białobrzeskich herbu Abdank, Aleksandrowskich herbu Topór.

Około 1857 r. właścicielami tabularnymi wsi byli Paweł Kozioł i Ludwika Pleszowska, potem Władysława Sławińska (1857 r.), Tekla Modelska (1860 r.), Michał Adwentowicz (1864 r.). Około 1880 r. we Frydrychowicach znajdowały się trzy folwarki: Michałowszczyzna, Wolszczyzna, Szwarcowizna. Do 1939 r. wymieniane są trzy majątki: Konrada Kozioła (150 mórg), Antoniego Szczerbowskiego (250 mórg), Czesława Łuszczkiewicza (200 mórg) - właściciela tzw. Folwarku Wielkiego.

Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z lat 1325 - 1327. W 1440 r. wzmiankowany jest jako parafialny pod wezwaniem św. Michała Archanioła. W okresie reformacji przekształcony w zbór kalwiński, rekuncyliowany został w 1615 r. W 1657 r. powstało bractwo różańcowe - z inicjatywy proboszcza, ks. Filipa Stanisława Kowalskiego, założyciela fundacji szkolnej w Frydrychowicach (1667 r.). Pierwszy kościół spłonął w 1929 r., obecny wzniesiony został w latach 1929 - 1931.

W 1897 r. z inicjatywy Magdaleny Szewczyk założono Dom Zakonny sióstr serafitek. Obok wzniesiono budynek przytułku dla ludzi osamotnionych oraz ochronki dla dzieci. Zakłady te rozpoczęły działalność pod wezwaniem św. Józefa w 1901 r. W 1939 r. staraniem Czesława Łuszczkiewicza zbudowano we wsi drogę łączącą Frydrychowice z Przybradzem. Frydrychowice nie odegrały większej roli w życiu publicznym. Ludność zajmowała się głównie rolnictwem. Uprawiano soczewicę, len, pszenicę, groch proso, owies jęczmień, a po 1772 r. - ziemniaki i koniczynę.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

W czasie II WŚ, od 1940 r. wywożono młodych ludzi na przymusowe roboty do Niemiec, pozostali byli zmuszeni pracować u osiedlonych tu „bauerów”. W dniu 25.01.1945 r. do Frydrychowic wkroczyły oddziały radzieckie.

• GIERAŁTOWICE

Lokacja wsi na prawie niemieckim mogła nastąpić w końcu XIII w., gdyż już w 1326 r. wzmiankowany jest proboszcz parafii pw. Św. Marcina w Villa Gerardi, opłacającej podatek papieski. Nazwa wsi początkowo miała charakter dzierżawczy od osoby Gerard, następnie przekształcona została w nazwę patronimiczną od imienia Gerald. Jan Długosz podaje ją w formie zlatnizowanej - Geralthowycze.

Początkowo była to wieś książęca w rękach Jana księcia Oświęcimskiego. Ok. 1400 r. jej właścicielami były szlachecko - rycerskie rody: Radwanitów, przybyłych w poł. XIII w. z opolskiego, Korniczów, wywodzących się z rycerstwa ruskiego oraz Szaszowskich herbu Topacz, przybyłych z Wielkopolski. Ok. poł. XV w. do poł. XVII w. wieś była własnością już tylko Szaszowskich (Szaszor, Szaszorski), którzy z czasem przybrali nazwisko Gierałtowsy.

W XV w. Gierałtowsy wzniesli dwór obronny określany w literaturze jako „fortalio alias czywerdza”, ulokowany nad rozległymi stawami założonymi zapewne w XIV w., a rozciągającymi się od Wieprza i Frydrychowic w kierunku Zatora. Warownia zbudowana została na owalnej platformie ziemnej, otoczonej szeroką fosą. Platforma przetrwała do czasów obecnych. W czasach reformacji, w 1562 r., Jan Gierałtowski, a później Paweł i Maciej, jako kolatorowie kościołów w Gierałtowicach, Głębowicach, Wilamowicach i Kozach, zmienili te kościoły na zbory kalwińskie. Po upadku reformacji przywrócono je katolikom. W 1629 r. wybudowano drewniany kościółek, który przetrwał do 2 poł. XIX w.; w 1886 r. wzniesiono kościół murowany.

W 1588 r. wieś kupił Joachim Bielski sekretarz Zygmunta III, kronikarz, poeta i pisarz. Od 1615 r. jej właścicielem był Mikołaj Biberstein Starowiejski, komornik graniczny księstw oświęcimskiego i zatorskiego. W XVII w. wymieniany jest Łukasz Starowiejski, potem Andrzej Żydowski herbu Doliwa i jego syn - Andrzej Antoni Żydowski. W 1728 r. Gierałtowiec były w posiadaniu Lubomirskich. Księżna Lubomirska na miejscu średniowiecznej siedziby wybudowała nowy, parterowy dworek jodłowy. Pod koniec XVIII w. wieś była własnością W. Golaskiej, od której w pocz. XIX w. nabył ją właściciel Zatora, gen. Stanisław Wąsowicz herbu Gozdawa.

W pocz. XIX w. właścicielami Gierałtowic została rodzina hrabiowska Duninów, herbu Łabędź, starostów zatorskiego zamku. Teodor Dunin, po wybudowaniu nowego dworu w Gierałtowickach (1855 - 1880), zamieszkał w nim, a dwór gierałtowicki i zamek zatorski sprzedał hrabiom Potockim herbu Pilawa. Nowy właściciel wydzierżawił dwór rodzinie Walaszków, pochodzenia czeskiego.

W latach 1926 - 1927 hrabia Adam Potocki dokonał parcelacji majątku. Ziemię nabyło 69 miejscowych chłopów i jeden cudzoziemiec - Oswald Schaedel, który w 1927 r. zakupił resztówkę wraz z dworskimi budynkami, składającą się z 90 parcel gruntowych, 7 parcel budowlanych i prawa korzystania z urządzeń wodnych i wody (stawy rybne, kanały nawadniające, śluzy, źródła wody pitnej).

Od 1867 r. Gierałtowiec (i Gierałtowiczki) należały do powiatu wadowickiego, od 1910 r. - do powiatu oświęcimskiego, w 1931 r. powróciły do powiatu wadowickiego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Obydwie wsie do 1935 r. stanowiły oddzielne gminy, potem zostały przyłączone do gminy Wieprz. Po II WŚ dla obydwu wsi utworzono gminę w Gierałtowicach, która przetrwała do 1958 r. - w którym ponownie zostały włączone do gminy Wieprz.

Według spisów, 1850 r. na terenie wsi zamieszkiwało ogółem 23 Żydów, w 1894 r. - 17, w 1934 r. - 14. W czasie okupacji przewieziono ich do getta w Wadowicach, potem - do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Wyzwolenie wsi spod okupacji nastąpiło dnia 26.01.1945 r.

• GIERAŁTOWICZKI

Wieś została założona w XVII w., prawdopodobnie przez Bibersteinów - Starowiejskich, jako wieś folwarczna wzmiankowana w latach 1663 - 1676 w aktach rewizji łańów. Folwark wzmiankowany jest po raz pierwszy w 1664 r. W 2 poł. XIX w. wieś została rozbudowana przez hrabiego Teodora Dunina, który przejął wieś w spadku. Po jego śmierci majątek odziedziczył jego syn Tytus Dunin, który rozszerzył założenie dworskie zakładając park krajobrazowy, plantację truskawek, sad owocowy i stawy rybne. Organizował szereg różnych imprez lokalnych. Jako były rotmistrz kawalerii, należał do Związku Strzeleckiego, pod którego hasłami urządzał w Gierałtowiczkach zawody strzeleckie, wyścigi konne i rowerowe, polowania, biegi i zapasy. Duninowie pozostali właścicielami wsi do 1939 r.

• NIDEK

Lokacja wsi nastąpiła przypuszczalnie w XIII w. W źródłach pisanych Nidek wzmiankowany jest w spisach świętopietrza z lat 1325 - 1327, jako „ecclesiae de Nidek”. Parafia w Nidku erygowana została w 1313 r., drewniany kościół wzniesiony w pocz. XVI w., konsekrowany był w 1539 r. W 2 poł. XVI w. pełnił funkcję zboru kalwińskiego, który rekuncyliowano w 1669 r.

Była to wieś szlachecka, w latach 1506 - 1547 należąca do Jana Jordana. W 1548 r. przejęli ją Nideccy herbu Kornicz, którzy przybrali nazwisko od nazwy miejscowości. W XVI w. była tu szkoła parafialna. Na przełomie XVII/XVIII w. wzmiankowani są Nielepcowie, którzy w nideckim dworze osadzili na pewien czas jezuitów. Od XVIII w. Nidek należał do rodziny Bobrowskich. Ostatni właściciel majątku, Joachim Bobrowski, wzmiankowany jest w 1855 r. Następnie posiadłość należała do rodziny Górniaków, Jana Walica i braci Michała i Adama Dembieńskich (1926 - 1939). W latach 1939 - 1945 dwór wraz z przynależnymi do niego dobrami znalazł się pod zarządem niemieckich władz okupacyjnych. Po 1945 r. majątek Dembieńskich został rozparcelowany.

Pod koniec XIX w. we wsi istniały 3 małe folwarki i gorzelnia. Większy obszar ziemi (274 ha) w 1904 r. należał do Jana Walitza.

W czasie okupacji wieś została częściowo wysiedlona (05.04.1941 r.), mieszkańców skierowano do wsi Rzyki. Zdolni do pracy zostali wysłani na przymusowe roboty do Niemiec. Pozostawionych mieszkańców rozlokowano w obrębie wsi. Zmuszeni byli pracować u niemieckich osiedleńców, zwanych bauerami, którzy przybyli z Besarabii, Bukowiny i Siedmiogrodu.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• PRZYBRADZ

Wieś założona została prawdopodobnie w XIII w. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1328 r. W spisach świętopietrza określana jest, jako „villa Zebotonis”. Pochodzenie nazwy nie zostało jednoznacznie ustalone. Prawdopodobnie pierwotna nazwa wsi Przibrot, Piribrat, Prybradz, ma charakter topograficzny i związana jest z położeniem osady powstałej przy brodzie Wieprzówka.

W latach 1441 - 1470 miejscowość stanowiła własność Mikołaja Szaszowskiego (dziedzic Gierałtowiec, Smolic, Wieprza i Andrychowa) i Aleksandra Frydrychowskiego herbu Kornicz. Kolejni właściciele to Palczowscy herbu Saszor, którzy sprzedali wieś w 1631 r. W poł. XVII w. wieś należała do Katarzyny z Bnina Śmigielskiej, żony starosty zatorskiego Pawła Leśnowolskiego herbu Roch i Krzysztofa Komorowskiego herbu Korczak, starosty barwałdzkiego, oświęcimskiego i liptowskiego.

W XVIII i XIX w. Przybradz był wsią częstkową i należał do: Śmigielskich herbu Łódzia, Zakrzewskich herbu Bogoria, Russockich herbu Zadora, Rottermundów herbu Rotermund, Rudnickich, Błęszyńskich, Szotarskich, Ziebrowskich, Lekczyńskich herbu Nałęcz, Bierzyńskich Brücknerów, Schultesów, Pleszowskich herbu Bogoria, Smolarskich i Szczerbowskich. Pod koniec XIX w. ukształtowały się ostatecznie dwa folwarki i dwór. Folwark Świnka należał do Tomasza Targowskiego, od którego dzierżawili go Szczerbowscy. Folwark Górna Część i Dwór należał do Jana Bogoryi Pleszowskiego, następnie do jego zięcia Alojzego Smolarskiego. W XIX w. w Przybradzu czynne były kopalnie rudy żelaznej.

W XX w. wieś należała do Czesława i Aleksandry Smolarskich, do których przez prawie 30 lat należały wszystkie majątki wsi. Folwark Górna Część spłonął w 1906 r. Przed 1930 r. część gruntów majątku w górnej części wsi wykupili miejscowi chłopi. Folwark Swinka, łącznie ze stawami w 1935 r. sprzedano Edwardowi Jezierskiemu, a Dwór - adwokatom z Katowic (Guzy, Kot, Wolański).

5.3. Krajobraz kulturowy - dziedzictwo materialne

Dziedzictwo materialne stanowi zasadniczą część krajobrazu kulturowego. Wśród istotnych, budujących go elementów znajdują się zabytki. Gmina Wieprz może poszczycić się zaledwie kilkoma ważnymi obiektami zabytkowymi definiującymi jej przeszłość i określającymi współczesną pozycję. Świadomość tego bezcennego kapitału powinna towarzyszyć społeczności lokalnej, także władzom samorządowym, stanowiąc dla nich inspirację do zbudowania strategii lokalnej, wykorzystującej potencjał zabytków, jako swoistego generatora inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych.

5.3.1. Najważniejsze zabytki nieruchomości gminy Wieprz

• KOŚCIOŁY

Najważniejszym obiektem zabytkowym gminy, jednym z najstarszych na Ziemi Wadowickiej, jest drewniany kościół w Nidku - budowla o wysokim poziomie artystycznym i konstrukcyjno - technicznym, w charakterze znamiennej dla sztuki gotyku.

Kościół pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła w Nidku³ (wpisany do rejestru zabytków)

Zdjęcia nr 1, 2. Kościół pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła w Nidku

Konsekrowany w 1536 r. lub 1539 r., zapewne na miejscu wcześniejszego, gdyż parafię utworzono w 1313 r. Fundatorem świątyni był właściciel wsi Mikołaj Nidecki. Od poł. XVI w. kościół służył jako zbór kalwiński, a później ariański, w 1669 r. wrócił w ręce katolików. W 1617 r. dobudowano wieżę z nadwieszoną izbicą, w tym czasie powstały też soboty. W latach 1685 i 1706 restaurowany - zapewne wtedy dobudowano wieżyczkę na sygnaturkę. W 1 poł. XIX w. wykonano nową polichromię wewnątrz. Z powodu zwiększenia liczby wiernych w latach 60. XX w. powiększono wewnątrz przez wyburzenie ściany między kościołem i wieżą. Gruntownie remontowany w 2009 - 2010, 2013 r.

Kościół orientowany, jednonawowy, z węższym, wielobocznie zamkniętym prezbiterium z zakrystią od płn. oraz z wieżą - od zach. Drewniany, na wysokiej, kamiennej podmurówce, wzniesiony w konstrukcji zrębowej, szalowanej pionowo deskami z listwowaniem na stykach desek, częściowo osłonięty gontem. Nawa i prezbiterium nakryte wspólnym dachem jednokalenicowym, krytym gontem. Wokół budynku otwarte soboty, przy wieży szalowane deskami. Wieża zwężona ku górze, z nadwieszoną izbicą - w konstrukcji słupowej, zwieńczona ostrosłupowym hełmem krytym blachą.

Wnętrze nakryte drewnianymi stropami, prezbiterium wydzielone ostrołukiem tęczy. We wnętrzu dolna część wieży włączona w obręb nawy. Płd. portal wejściowy i portal zakrystii zamknięte łukiem w ośli grzbiet. Wnętrze pokryte skromną iluzjonistyczną polichromią. Wyposażenie neobarokowe i współczesne, zachowany barokowy krucyfiks na belce tęczowej i chrzcielnica z XVI w.

³Siwek L., Drewniany kościół w Nidku, w: Wadoviana: przegląd historyczno-kulturalny 8, 48-54, 2004

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

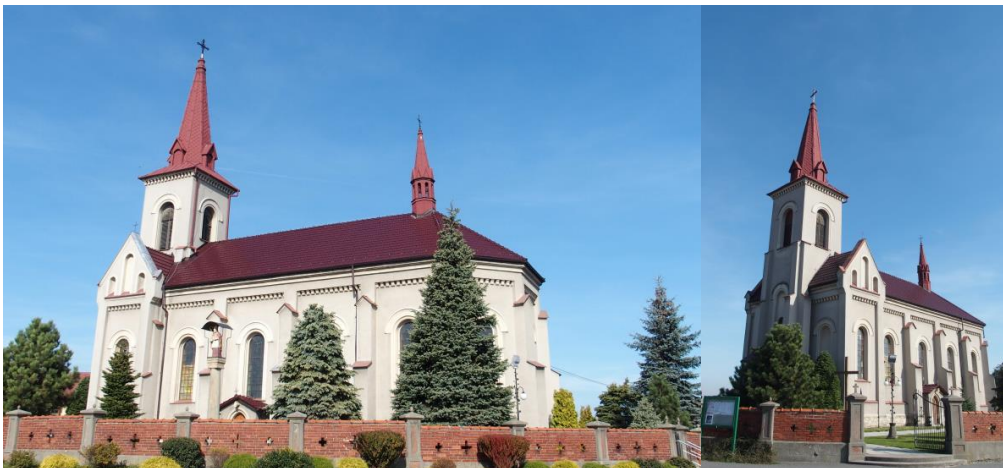
Drugim, wpisanym do rejestru zabytków obiektem sakralnym jest dawna **kaplica pw. Św. Katarzyny Sieneńskiej w Przybradzu**

Zdjęcie nr 3. Kaplica pw. Św. Katarzyny Sieneńskiej w Przybradzu

Kaplica wzniesiona w 2 poł. XIX w. na miejscu starszej budowli. W 1869 r. poświęcona przez ks. A. Pleszowskiego, brata jej fundatora. Niewielka murowana budowla z niskim i wąskim, odcinkowo zamkniętym prezbiterium. Nakryta dwuspadowym dachem z sygnaturką. Ściany przeprute ostrołuczными otworami okien, zwieńczone są skromnym, profilowanym gzymsem.

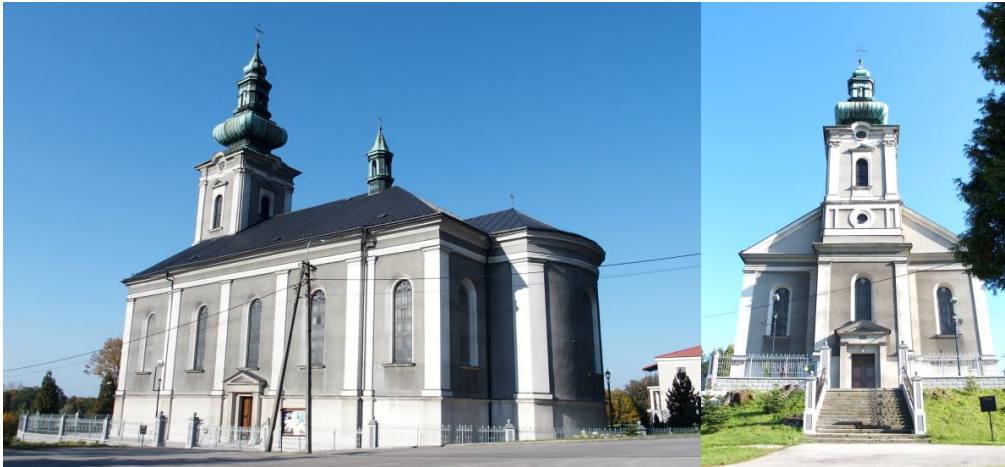
Pozostałe kościoły, powstałe w końcu XIX w. i na pocz. XX w., prezentują walory typowe dla okresu powstania.

Kościół pw. Św. Marcina w Gierattowicach

Zdjęcie nr 4, 5. Kościół pw. Św. Marcina w Gierattowicach

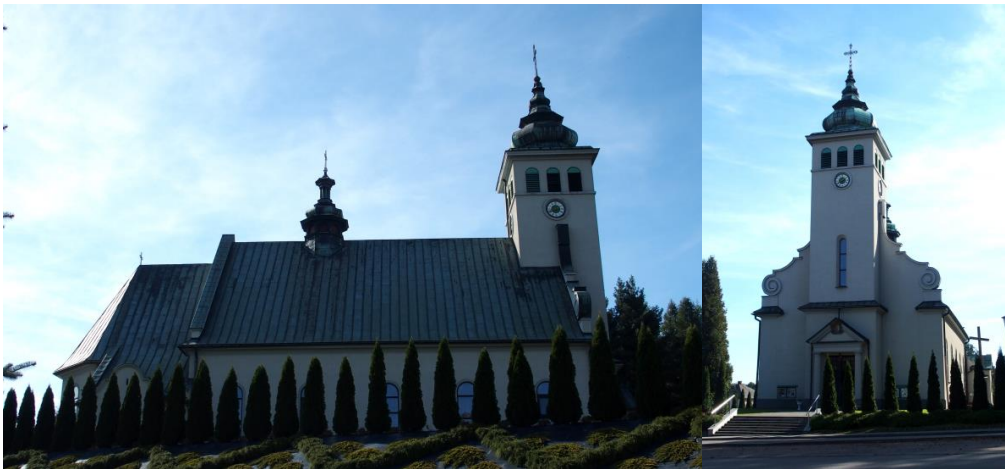
Kościół wzniesiony w 1888 r., eklektyczny, murowany, orientowany, na rzucie prostokąta z transeptem w części zach. i wieżą. Prezbiterium niewyodrębnione, zamknięte poligonalnie, wraz z korpusem nakryte jednokalenicowym dachem. Detal architektoniczny wypracowany w tynku: podziały lizenowe, płaski fryz na wolutowych konsolach i profilowany gzymś wieńczący, opaski okienne poszerzone w zwieńczeniu.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu

Zdjęcia nr 6, 7. Kościół pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu

Kościół wzniesiony w 1890 r., eklektyczny, murowany. Wzniesiony na rzucie prostokąta, z prezbiterium minimalnie węższym, zakończonym apsydą zamkniętą odcinkiem łuku i z wieżą w fasadzie. Korpus i prezbiterium przykryte jednokalenicowym dachem, wieża zwieńczona spłaszczonym barokowym hełmem z latarnią. Detal architektoniczny wypracowany w tynku: pilastry, gzyms cokołowy i szeroki, profilowany gzyms wieńczący, obramienia otworów wieży.

Kościół pw. Świętych Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała we Frydrychowicach

Zdjęcia nr 8, 9. Kościół pw. Świętych Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała we Frydrychowicach

Kościół wzniesiony w 1929 - 1931, wg projektu śląskiego architekta Henryka Szoldry, z elementami neobaroku. Witraże z 1931 r. wg projektu H. Szoldry wykonała krakowska pracownia Jana Kusiaka.

Kościół jednonawowy, nakryty dwuspadowym dachem, z węższym i niższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, skierowanym na pód., z zakrystią od zach. i składzikiem od wsch., oraz wieżą w fasadzie. Wieża na rzucie kwadratu, ryzalitowo wysunięta, rozmieszczona na osi fasady, w partii szczytu ujęta w spływy wolutowe, zwieńczona barokowym hełmem. Korpus czteroprzęsłowy, w każdym przęśle poszerzony o płytkie nisze - kaplice. Empora organowa w ptn. przęśle nawy, częściowo w obrębie wieży. W prezbiterium i kaplicach sklepienia kolebkowe. Ściany zwieńczone wyładowanym gzymsem, gładko

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

tynkowane. Okna prostokątne, zamknięte półkoliście; w prezbiterium i pód. przęśle nawy - z witrażami.

• REZYDENCJE

Z powodu znacznego rozdrobnienia własności szlacheckiej rezydencje istniejące na terenie gminy mają stosunkowo niewielkie rozmiary. Część z nich, wzniesiona z drewna, uległa całkowitemu zniszczeniu - np. malowniczy dwór we Frydrychowicach, inne znajdują się w złym stanie technicznym.

Dwór w Nidku

Zdjęcie nr 10. Dwór w Nidku, ul. Św. Jana Pawła II 32

Pochodzi z XVIII/XIX w., klasycystyczny. Wybudowany zapewne przez rodzinę Bobrowskich, właścicieli majątku od 1783 r. W 2 poł. XIX w. własność rodziny Górniaków, w pocz. XX w. - Jana Walicy, w latach 1926 - 1939 własność braci M. i A. Dembińskich. W 1939 r. przejęty przez Niemców, po wojnie - do 1975 r. w zarządzie Nadleśnictwa Andrychów, potem opuszczony ulegał stopniowej dewastacji. W 1986 - 1989 remontowany z przeznaczeniem na gminne przedszkole. Obecnie własność prywatna, po kapitalnym remoncie. Dwór znajduje się w zespole dworsko - parkowym wpisanym do rejestru zabytków.

Budynek na rzucie prostokąta, parterowy, na cokole wyodrębnionym odsadzką, nakryty wysokim, czterospadowym dachem z asymetrycznie rozmieszczonymi, dwuosiowymi facjatami - w obu połaciach, nakrytymi dwuspadowo. Ściany murowane z cegły, tynkowane, detalu brak. Fasada dziewięcioosiowa, z głównym wejściem usytuowanym w osi facjaty. Facjata frontowa zwieńczona ścianką attykową, tylna - trójkątnym szczytem. Przed facjatą w fasadzie prostokątnej balkon wsparty na parze kolumn i półkolumnach przyściennych.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Dwór w Przybradzu

Zdjęcia nr 11, 12. Dwór w Przybradzu, ul. Akacyjowa 17

Zbudowany w 2 poł. XIX w. Wpisany do rejestru zabytków wraz z aleją grabową. Zbudowany przez Jana Pleszowskiego, w miejscu dworu warownego wzniesionego prawdopodobnie na przełomie XIV/XV w. Po śmierci Pleszewskiego dziedziczyła jego córka, Waleria Smolarska. Przed wybuchem II WŚ sprzedany katowickim adwokatom (Guzy, Kot, Wolański). Po wojnie - budynek mieszkalny, od 1959 r. - przedszkole, potem mieszkania socjalne. Stan techniczny średni, wymagany remont kapitalny.

Bardzo piękny przykład wiejskiej architektury dworskiej. Dwuskrzydłowy budynek na rzucie litery T (korpus i prostopadłe skrzydło od wsch.), z niewielkim aneksem, nakryty dachami dwuspadowymi o kalenicach prostopadłych, z pojedynczymi naczółkami i rzędami lukarn - na dachu korpusu; nad aneksem dach pulpitowy. Budynek posadowiony na nierównym terenie, w części korpusu wysoko podpiwniczony, jednokondygnacyjny, w części wsch. - dwukondygnacyjny. Piwnice i parter murowane, górna kondygnacja - w konstrukcji drewnianej, szalowanej pionowo deskami. W fasadzie korpusu ganek kolumnowy na całą szerokość ściany, z ażurową balustradą, dostępny po zewnętrznych schodach. W elewacji tylnej - wąski taras wsparty na kolumnie. Kolumny ze znacznym entasis. Budynek w złym stanie technicznym, wymagany remont kapitalny.

Dwór w Gierałtowicach

Zdjęcie nr 13. Dwór w Gierałtowicach, ul. Zatorska 8

Obecnie budynek mieszkalny, pochodzi z przetomu XVIII/XIX w. Usytuowany na otoczonej fosą, owalnej platformie, wzniesiony prawdopodobnie w miejscu dawnej wieży obronnej. Wielokrotnie zmieniał właścicieli. Jednym z nich był gen. Stanisław Wąsowicz herbu

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Gozdawa, właściciel Zatora. Do 1945 r. dwór należał do Oskara Schadela. Całkowicie przebudowany w latach 1939 - 1949, utracił zabytkowy charakter. Zlikwidowano między innymi kwadratowe alkierze nakryte dachami namiotowymi, między którymi znajdowały się wejściowe podcienia z dwiema kolumnami. Budynek sprzedany w 2016 r. osobie prywatnej, jest w trakcie remontu (wymiana pokrycia dachowego, likwidacja lukarny w połaci frontowej, częściowa likwidacja podcienia, budowa portyku czterokolumnowego z trójkątnym szczytem - na osi fasady).

Niewielki, parterowy budynek, nakryty wysokim, naczółkowym dachem, z prostokątnym, wgłębnym gankiem - podcieniem na osi fasady. Ściany murowane, tynkowane, szczyty szalowane deskami. Zachowane okna wielopodziałowe, ościeżnicowe polskie. Od frontu współcześnie wprowadzony portyk kolumnowy.

• ZABYTKI TECHNIKI

Na terenie gminy Wieprz zachowały się bardzo nieliczne zabytki techniki. Gorzelnia, dwa młyny i młeczarnia. Pozbawione wyposażenia, funkcjonują raczej jako zabytki architektury, wpisane do gminnej ewidencji zabytków. Jedynie dawna młeczarnia w Wieprzu nadal pełni swe funkcje.

Budynek młyna wodnego w Gierałtowicach, ul. Zatorska 10, murowany, pocz. XIX w., przystosowany do funkcji mieszkalnych, przebudowany.

Gorzelnia podworska w Nidku, ul. Św. Jana Pawła II 36, pocz. XIX w., parterowy budynek nakryty czterospadowym dachem, murowany, tynkowany, częściowo przekształcony, częściowo uszkodzony; zachowany wolnostojący komin.

Młyn wodny, ob. budynek mieszkalny w Wieprzu, ul. Wadowicka 23, 1864 - 1867, parterowy budynek drewniany w konstrukcji zrębowej - typowy dla budownictwa regionu 2 poł. XIX w., z częścią murowaną.

Młeczarnia w Wieprzu, ul. Beskidzka 291

Zdjęcie nr 16. Młeczarnia w Wieprzu, ul. Beskidzka 291

Powstała w latach 70. XIX w. Budynek dwukondygnacyjny, lekko podwyższony w środkowej partii korpusu, nakryty półszczytowym dachem o deskowanych szczytach, podwyższonym w partii środkowej. Ściany murowane, na parterze współcześnie tynkowane, ściany piętra ceglane, z elementami konstrukcji ryglowej z ceglanym wypełnieniem w zwieńczeniu

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

i tynkowanym detałem w formie szerokiego fryzu na wysokości górnych partii okien. Okna w większości prostokątne, w części środkowej zamknięte łukiem okrągłym; archiwolty łuków konturowane tynkowanymi opaskami. Budynek zachowuje cechy stylowe (bryła, detal architektoniczny piętra), na parterze przekształcony.

• ZABUDOWA WIEJSKA

Tradycyjną zabudowę wsi gminy stanowiły domy drewniane z czterospadowymi dachami krytymi strzechą, o ozdobnych schodkowych narożnikach, potem kryte gontem. W połaciach dachowych występowały okna powiekowe. W 2 poł. XIX w. pojawiły się domy murowane, które dominowały w zabudowie od pocz. XX w.

Przykłady tradycyjnej zabudowy na terenie gminy Wieprz, występują już sporadycznie, zwłaszcza zabudowy drewnianej, np.: Gierałtowice ul. Św. Marcina 9, Gierałtowiczki, ul. Leśna 18 i Pogodna 10, 25, 62, Wieprz, ul. Kościelna 61. Najstarsze zachowane drewniane budynki mieszkalne pochodzą z 2 poł. XIX w. Parterowe, na rzucie prostokąta, kryte dachami dwuspadowymi, półszczytowymi lub naczółkowymi. Ściany o konstrukcji zrębowej, w narożnikach wiązane „na obłap”, bielone lub malowane w pasy (malowane uszczelnienie między belkami zrębu), okna prostokątne w drewnianych opaskach. W budynkach z końca XIX i 1 ćw. XX w. pojawiają się od frontu otwarte ganki na kolumnkach, na dachach - facjatki. We wnętrzach chałup przeważał układ dwutraktowy, biedniejsze zagrody mieściły pod jednym dachem część mieszkalną i pomieszczenia dla bydła.

Zdjęcie nr 14. Gierałtowice ul. Św. Marcina 9

Zdjęcie nr 15. Gierałtowiczki, ul. Pogodna 62

W wypadku domów murowanych występuje znacznie większa różnorodność rozmiarów i brył budynków, pojawiają się wypracowane w tynku elementy zdobnicze (lizenowe podziały ścian, kanelowane pilastry, zdobione nadproża okien, etc.), nadal większość stanowią szerokofrontowe budynki parterowe.

STAN ZACHOWANIA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Zabytki sakralne, od wieków użytkowane przez jednego właściciela, na bieżąco remontowane, zachowane są w stanie bardzo dobrym. Zabytki rezydencjonalne zachowane są w stanie różnym. Dwór w Nidku stanowiący własność prywatną - w stanie bardzo dobrym po kapitalnym remoncie, dwór Gierałtowicach również we własności prywatnej - w trakcie remontu, drewniany dwór w Przybradzu, wymaga remontu kapitalnego, natomiast dwór we Frydrychowicach uległ całkowitej degradacji. Podobnej degradacji stopniowo ulega wiejskie budownictwo drewniane, zastępowane przez budynki współczesne.

5.3.2. Zabytkowe układy przestrzenne

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to zarówno urbanistyczne układy miast, ruralistyczne układy wsi, także mniejsze zespoły: założenia pałacowo - folwarczne, zwykle połączone z parkami, cmentarze.

• UKŁADY RURALISTYCZNE WSI

Układy ruralistyczne wsi gminy nie były poddawane badaniu. Nie są objęte ochroną. Współczesny układ najstarszych części wsi z dość luźną zabudową rozlokowaną po bokach drogi oraz układ gruntów rolnych nosi cechy założeń lokacyjnych (np. Gierałtowice). Na przestrzeni wieków wsie zostały znacznie rozbudowane, tradycyjna zabudowa wyparta przez współczesną, przez co utraciły pierwotny charakter. Współcześnie czytelna jest tendencja do rozpraszania zabudowy wzdłuż dróg łączących wsi, i dosyć chaotyczne jej rozplanowanie. Jest to tendencja niekorzystna, zwłaszcza na terenach eksponowanych o wysokich walorach krajobrazowym gdyż drogi te często stanowią ciągi widokowe, będące jedną z turystycznych atrakcji gminy.

Ważnym elementem dziedzictwa kulturowego są stawy rybne⁴ - budowane dla hodowli ryb. Stanowią istotny element krajobrazu gminy, charakterystyczny dla obszaru dawnego księstwa oświęcimsko - zatorskiego. Powstawały już w średniowieczu. Początkowo była to gospodarka dzika, polegająca na hodowli ryb w jednym zbiorniku od narybku po dorosłe osobniki, od XV w. - racjonalna, prowadzona do czasów współczesnych.

• ZESPOŁY REZYDENCJONALNE, ZESPOŁY FOLWARCZNE I PARKI

Rezydencje - siedziby właścicieli majątku, stanowią zwykle zespoły obejmujące część rezydencjonalną złożoną z dworu położonego najczęściej w parku krajobrazowym i część folwarczną - zabudowę inwentarską, stodoły i spichrze rozlokowane wokół dziedzińca gospodarczego, czasem obiekty przemysłowe, jak gorzelnie czy browary. Większość zespołów, zwłaszcza gospodarczych zachowanych jest w stanie szczątkowym. Ze względu na cenne walory zabytkowe lub historyczne do rejestru zabytków wpisane są zespoły:

Pozostałości zespołu dworsko-parkowego w Gierałtowickach

Zdjęcie nr 16. Spichlerz w zespole, ul. Parkowa 3 w Gierałtowickach

Zdjęcie nr 17. Zabudowania gospodarcze w zespole, ul. Parkowa 7 w Gierałtowickach

⁴ Madurowicz H., Podraza A., Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1958

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Zespół obejmuje park, dwa budynki folwarczne i spichlerz z poł. XIX w. (wpisane do rejestru zabytków) oraz oficynę podworską ujętą w ewidencji zabytków. Folwark wzmiankowany po raz pierwszy w 1664 r. został rozbudowany w latach 1855 - 1880 przez Teodora Dunina, który przejął wieś w spadku. Jego syn Tytus Dunin rozszerzył założenie dworskie zakładając park krajobrazowy, plantację truskawek, sad owocowy i stawy rybne.

Zespół ulokowany we wsch. części wsi, na rzucie zbliżonym do trapezu, od półn. - wsch. ograniczony ul. Pogodną, od półn. i półn. - zach. - ul. Parkową, od połd. stawami. Konfiguracja urozmaicona - teren opada w kierunku połd., w stronę stawów. W części półn. - park krajobrazowy. W parku zachowany starodrzew: buki, lipy, dęby i graby, kilka drzew ma status pomników przyrody; dominuje leszczyna. Zespół folwarczny, od półn. poprzedzony rozległą polaną, znajduje się w połd. - zach. części założenia. Budynki folwarczne zgrupowane są wokół kwadratowego dziedzińca, na jego pierzei półn. - wsch. i połd. - wsch. (użytkowane, po remoncie) i spichlerz (pozbawiony tynków) - w narożniku zach. Na półn. - wsch. od budynków gospodarczych - oficyna (po remoncie kapitalnym). W połd. wsch. części założenia - owalne obniżenie terenu otoczone - polana otoczona drzewami. Mimo parcelacji gruntów pierwotne granice zespołu i jego układ ogólny jest czytelny.

Zespół dworsko - parkowy w Nidku obejmuje budynek dworu, pozostałość parku,(wpisane do rejestru zabytków) oraz spichlerz - murowany z pocz. XIX w. oraz gorzelnię.Zespół zlokalizowany w centrum wsi, przy Jana Pawła II i ul. Św. Floriana, zachowany jest w stanie szczątkowym. Znacznie lepiej zachowała się część po wsch. stronie ul. św. Floriana: dwór z parkiem - od połd. i dziedziniec gosp. Na półn. Park znacznie okrojony, usytuowany po wsch. stronie dworu, wzdłuż dawnej wsch. granicy zespołu. Dwór wyremontowany, teren wokół niego wtórnie zagospodarowany. Dziedziniec gospodarczy z zachowanym spichrzem - na półn. od dworu. Zach. część dawnego zespołu uległa parcelacji, została częściowo zabudowana współcześnie. Tu usytuowana jest gorzelnia, frontem zwrócona do ul. Jana Pawła II. przy ul. Jana Pawła II. Budynki stanowią własność różnych właścicieli.

Zespół dworski w Przybradzu obejmujący drewniany dwór i pozostałości parku o charakterze krajobrazowym z aleją grabową (wpisany do rejestru zabytków) od półn. i wsch. przechodzący w park leśny.

Park krajobrazowy zachowany w pierwotnych granicach, od wsch. i pn. przechodzi w park leśny. Od strony połd. widoczne resztki sadzawki. Przy dworze starodrzew: dęby, dwa żywotniki zachodnie, jesiony, egzotyczne gatunki świerków oraz ozdobne krzewy. Aleja wejściowa obsadzona grabami zwyczajnymi. Starodrzew na terenie parku: dąb szypułkowy, wiąz pospolity, buk zwyczajny, ponadto lipy, brzozy, jawory i olchy. W poszycie trzmielina, bluszcz pospolity, czosnek niedźwiedzi. Na terenie parku znajduje się przyrodnicza ścieżka edukacyjna.

Zespół dworski z pozostałością założenia parkowego w Gieraltowicach: dwór, ob. budynek mieszkalny, budynek pofolwarczny z XIX w., most kamienny, założenie obronne - zespół ujęty w gminnej ewidencji zabytków. Dwór od 2016 r. jest własnością prywatną. Zespół znajduje się we wsch. części wsi, na pow. ok. 10 ha. Obecny dwór zlokalizowany jest na owalnej platformie otoczonej fosą, przez którą prowadziły dwa mosty (zachowany

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

jeden). Jest to prawdopodobnie relikw średniowiecznego grodziska obronnego, na którego majdanie stoi obecny dwór. W części płn. znajdują się pozostałości dawnego parku krajobrazowego, z niewielką ilością starodrzewu, m.in. trzy dęby i lipa.

Zespół dworsko - parkowy we Frydrychowicach, z k. XIX w., z nieistniejącym już budynkiem drewnianego dworu z XIX w. i murowanym budynkiem pofolwarcznym z k. XIX w. zlokalizowany jest w pld. - wsch. części wsi, na wielobocznym, nieregularnym obszarze od wsch. ograniczonym ul. Dworską. Od płn. i płn. - zach. - stawy od płn. - zach. otoczone pasem zieleni. Park zajmuje część wsch. i płn., oraz od płn.- zach. otaczając zespół folwarczny, ob. gospodarstwo produkcyjne. Budynki folwarczne użytkowane, w stanie średnim, częściowo rozbudowane. Ruina dworu - w centrum parku. Zespół zachowany w pierwotnych granicach.

ZAGROŻENIA DLA UKŁADÓW PRZESTRZENNYCH

Największym zagrożeniem dla historycznych układów przestrzennych wsi są przekształcenia wynikające z potrzeb rozbudowy struktury funkcjonalno-przestrzennej, zwłaszcza przekształcenia sieci drogowej, czy uzupełniania kompozycji przestrzennej zabudową o różnorodnej stylistyce, ahistorycznej formie i przeskalowanych proporcjach.

Układy przestrzenne łączące zespoły rezydencjonalne z parkami i zespoły folwarczne zostały zniszczone poprzez ich parcelację i rozdrobnienie własności oraz powojenne formy zagospodarowania. Najbardziej zagrożone są dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych oraz niewielka możliwość wykorzystania budynków do współczesnej produkcji, powoduje ich opuszczenie, w konsekwencji degradację. Ze względu na zły stan zachowania i wynikające stąd niskie walory zabytkowe zespoły gospodarcze są zwykle wpisane do gminnych ewidencji zabytków.

Na terenie gminy Wieprz rezydencja w Nidku zachowana jest w stanie dobrym, dwór w Gierałtowicach - w trakcie remontu. Dwory we Frydrychowicach i Gierałtowickach nie istnieją, dwór w Przybradzu wymaga remontu. Zagrożonymi obiektami są towarzyszące im parki. Zachowały się w różnorodnym, w większości niezadowolającym stanie, w większości okrojone. Są zarośnięte samosiejkami, ze zubożonym starodrzewem, zatartym pierwotnym układem kompozycyjnymi komunikacyjnym. Ich stan zachowania wynika z wieloletnich zaniedbań i braku działań pielęgnacyjnych. Często parki narażone są zagospodarowanie inne niż pierwotne - na ich terenie lokuje się place zabaw, boiska sportowe lub inną zabudowę.

Zespoły o znacznych wartościach kulturowych, wpisane do rejestru zabytków objęte są strefą A ochrony konserwatorskiej. W jej obrębie obowiązuje historyczna parcelacja, zachowanie zabytkowej zabudowy i zabytkowej zieleni, podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej, użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

Zakres ochrony układów przestrzennych wyznacza studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które określa politykę przestrzenną gminy oraz jej rozwój przestrzenno-gospodarczy, stanowiącym zapis przyszłościowej filozofii jej rozwoju. Zawiera analizę zasobu dziedzictwa kulturowego i form jego ochrony. Natomiast podstawowym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, sporządzany w celu ustalenia przeznaczenia terenów, określenia sposobów ich zagospodarowania i zabudowy oraz wyznaczenia stref ochrony dziedzictwa kulturowego i sposobów jego zagospodarowania. Brak szczegółowych zapisów

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

może doprowadzić do daleko idących przekształceń urbanistycznych oraz materiałowych i architektonicznych w krajobrazie kulturowym.

• CMENTARZE

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Odnaczając się wyjątkowym charakterem „sacrum”, wpływają na określenie „genius locci” danej miejscowości. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo - społeczne.

Ochrona obiektu obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarzy czynnych szerokość zewnętrznej strefy ochronnej równa jest szerokości strefy ochrony sanitarnej. Dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich zwykle postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10 - 20 m wokół granic. W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie: historycznej parcelacji, historycznego rozplanowania, zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia, zabytkowej zieleni.

Na terenie gminy znajdują się cztery zabytkowe cmentarze katolickie. Nie zlokalizowano cmentarzy poepidemicznych i żydowskich, ani miejsc pocmentarnych, które powinny być zlokalizowane i oznakowane.

Stary cmentarz katolicki w Nidku, nieużytkowany. Zlokalizowany na wsch. od zabytkowego kościoła, po pld. stronie ul. Jana Pawła II, w pobliżu skrzyżowania z ul. Św. Judy Tadeusza, na lekko wzniesionym terenie porośniętym trawą. W części pld. aleja lipowa, na terenie cmentarza swobodnie rozmieszczone żywotniki. Zachowane pojedyncze groby i nagrobki kamienne, cementowe i metalowe krzyże, w tym nagrobki figuralne (MB z Dzieciątkiem). Najstarszy zachowany z 1865 r. Teren nieogrodzony, uporządkowany, nieoznakowany. Czas powstania cmentarza nieznany, prawdopodobnie XVI w., w czasie budowy kościoła. Nowy cmentarz w Nidku uruchomiono w 1921 r., więc zapewne wówczas zamknięto stary.

Cmentarz we Frydrychowicach, XIX w., położony w ptn. - zach. części wsi, założony na rzucie lekko nieregularnego prostokąta, przecięty aleją, krzyżem pośrodku. Stare groby, w większości z 2 poł. XIX w., rozrzucone w różnych miejscach cmentarza, głównie przy ogrodzeniu od strony ptn. Wśród nich - mogiła żołnierza poległego w czasie I WŚ. Brak drzew.

Cmentarz komunalny w Gierałtowicach, XIX w., przy ul. Św. Marcina, na rzucie zbliżonym do trapezu, ujęty ogrodzeniem z metalowych kwater; w ptn. - wsch. narożu kaplica. Wśród grobów zachowane nagrobki z XIX i 1 poł. XX w.

Cmentarz parafialny w Wieprzu wraz z kaplicą cmentarną, założony w 1806 r. Najstarsze mogiły z 1903 r., krzyż cmentarny z 1908 r. Na rzucie prostokąta, otoczony ogrodzeniem z metalowych prętów osadzonym na murowanych słupkach. Dwie arkadowe bramy ujęte parami bramek - murowana. Pośrodku części ptn. - zach. - kaplica cmentarna: murowana, tynkowana, dwukondygnacyjna, z dolną kondygnacją na rzucie prostokąta, górną - cylindryczną, nakrytą dzwonowatym hełmem z latarnią. Cmentarz podzielony na kwatery rozdzielone szpalerami żywotników, od bram wiodą dwie leje obsadzone żywotnikami. Dookoła współczesne nasadzenia krzewów iglastych. Cmentarz na bieżąco remontowany: w latach 2005 - 2006 odnowienie kaplicy cmentarnej; 2010 r.- poświęcenie na cmentarzu

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

miejsca pamięci parafian poległych za Ojczyznę w I i II wojnie światowej, budowa parkingu, renowacja cmentarza, brukowanie alejek.

Cmentarze są użytkowane, zachowane w stanie dobrym. Stary cmentarz katolicki w Nidku - nieczynny, teren uporządkowany, nieoznakowany - brak tablicy informacyjnej.

5.3.3. Zabytki ruchome

Większość zabytków ruchomych stanowi wyposażenie kościołów. Najcenniejsze są wpisane do rejestru zabytków ruchomych. Ze względów bezpieczeństwa ich listy nie są upubliczniane. Ich stan zachowania jest z reguły bardzo dobry - poddawane są bieżącym konserwacjom. Najcenniejsze są oczywiście najstarsze dzieła sztuki - obrazy, rzeźby, czy wystrój kościołów. Do zabytków ruchomych należą również epitafia i płyty osadzone na murach kościoła oraz polichromie. Na terenie gminy Wieprz do rejestru wpisane jest wyposażenie kościoła w Nidku.

Warto wymienić również zespół witraży w kościele we Frydrychowicach, 1931 r., wg projektu architekta projektującego kościół - Henryka Szotdry, wykonane przez krakowską pracownię Jana Kusiaka - dawny zakład Teodora Zajdzikowskiego, którego Kusiak był dzierżawcą. Ich stylistyka czerpie wyraźnie z repertuaru rozwiązań młodopolskich, nieco zmodernizowanych poprzez subtelny geometryzację. W 2010 r. we wszystkich oknach zamontowano dodatkowe przeszklenia.

Do zabytków ruchomych wliczane są również kapliczki przydrożne. Zawiera je gminna ewidencja zabytków. Jest ich siedemnaście. Ich odnowienie powinno być konsultowane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Najstarsza z nich to figura św. Jana Nepomucena w Gierałtowiczkach z 1790 r. i figura Św. Marcina z 1780 r. na cmentarzu przykościelnym w Gierałtowicach to kamienne rzeźby na słupach. Pozostałe kapliczki przydrożne i krzyże pochodzą z 2 poł. XIX w. i pocz. XX .

Do świeckiej twórczości artystycznej zaliczyć należy snycerka artysty Kołaczyka z Wie4prza, który stworzył wiele prac związanych z życiem lokalnej społeczności. Na szczególną uwagę zasługuje rzeźba patriotyczno – historyczna upamiętniająca Powstanie Styczniowe wykonana w 1913 r. znajdująca się obecnie na wyposażeniu Gminnego Ośrodka Kultury w Wieprzu.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiernie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język - jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., kładzie nacisk na ochronę praktyk, wyobrażeń, przekazów, wiedzy i umiejętności oraz na związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową. Dziedziczenie tradycji, jej utrwalanie i przekazywanie kolejnym pokoleniom stanowi zasadniczą formę jej ochrony. W projekcie Programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, założono wdrożenie celowych działań, które powinny odbywać się na płaszczyźnie krajowej, regionalnej i lokalnej.

Obszar gminy Wieprz, znajdujący się w zlewni rzeki Skawy, w średniowieczu kolonizowali Radwanicy herbu Rawicz, ród prawdopodobnie pochodzenia czeskiego. Od przełomu XIII/XIV w. - po XV w. obszar ten pozostawał na pograniczu polsko - czeskim i przejściowo w latach 1327 - 1462 pod czeskim zwierzchnictwem. Ta zach. połać ziemi krakowskiej zależna była od książąt opolskich, potem cieszyńskich, w 1316 r. powstało tu księstwo oświęcimskie, z którego obszaru w 1445 r. wydzielono księstwo zatorskie. Dopiero w 1564 r. teren gminy znalazł się w obrębie państwa polskiego - jako powiat śląski województwa małopolskiego. Ogromny wpływ na kształtowanie się kultury niematerialnej miał okres zaborów i przynależność do Cesarstwa Austriackiego. Mieszkańców regionu łączyła walka o autonomię, która doprowadziła do wprowadzenia w 1869 r. języka polskiego, jako urzędowego w administracji i sądownictwie oraz przejęcie władzy nad oświatą. Z jednej strony ziemiaństwo galicyjskie wywalczyło sobie uprzywilejowaną pozycję, z drugiej chłopci znajdowali się w bardzo trudnym położeniu materialnym („bieda galicyjska”). Te wszystkie historyczne, polityczne i społeczne aspekty kształtowały światopogląd i kulturę niematerialną obszaru gminy z regionu pogranicza śląsko - małopolskiego.

Tereny gminy w średniowieczu zasiedlała małopolska ludność rodzima, przybysze z Wielkopolski, Śląska, Czech i Niemiec oraz Wołochowie z południa Karpat, w ich gronie Rusini i Ukraińcy. W dzisiejszych nazwiskach czytelne są ślady pochodzenia tatarskiego i kozackiego (Tatar, Gilek, Moskała, Sabuda, Sajdak) czy wołoskiego, czeskiego, a nawet skandynewskiego (Baryzel, Fidelus, Balon, Janos, Sarapata, Oleksy, Sordyl, Wojtyła).

Generalnie mieszkańcy gminy zaliczani są do Krakowiaków Zachodnich i w ramach tej grupy etnograficznej są opisywani. Niejednokrotnie w literaturze pojawia się nazwa „Lachy” - na określenie pogranicznej ludności środkowo-zachodniego Pogórza, mieszkańców terenów powyżej linii Bielska - Kęt - Wadowic, wg niektórych etnografów stanowiących granice Żywiecczyzny. Określenie to nie jest tożsame z sądecką grupą etnograficzną Lachów.

• GWARA

Gwara Krakowiaków Zachodnich, których język wywodzi się z dialektu małopolskiego. Współcześnie gwary krakowskie zachowują bardzo mało cech gwarowych, poza zachowaniem „a” ścieśnionego i mazurzenia - jest to język to bliski literackiemu. Z powodu przygranicznego położenia w języku obszaru między Oświęcimiem - Zatorem - Andrychowem - Wadowicami - Kętami w języku występują elementy śląskie. Niemniej na terenie gminy Wieprz sytuacja gwarowa nie została naukowo przebadana.

Warto zauważyć, że historyczna przynależność regionu do Śląska odcisnęła tak silne piętno na tradycji kulturowej, że nawet w XIX w. funkcjonowały pojęcia „księstwo oświęcimskie i zatorskie”. Zachował się niewielki zbiór słownictwa południowo-zachodniej Małopolski autorstwa Ambrożego Grabowskiego z 1849 r. pt. *Prowincjonalizmy*,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

powiatowszczyzny, sposoby mówienia Księstwa Oświęcimskiego i Zatorskiego („Biblioteka Warszawska” 1849, III, s. 174-177), długo uznawany za pierwszy słowniczek regionu. Zawiera 120 haseł i nieco więcej wyrazów typowych dla regionu. Zapisany jest zgodnie z regułami ówczesnej ortografii ogólnej. Przykłady:

- *plaskość* albo *tatarczuch*, tatarak, *Acorus calamus*,
- *zurzyć*, *podzurzyć*, podniecać przeciw komuś, podbechtać,
- *karkoszki*, tyczki z gałęzi drzew śpilkowych, do grochu lub grodzenia płotów,
- *łuczek*, szczypiorek (*Allium schaenoprasum*),
- *pieczarki*, suszone owoce,
- *przeskoczka*, niewiasta, której się pośliznąć zdarzyło.

Niekiedy autor przytacza krótki kontekst lub porównuje ze słownictwem staropolskim, określa bardzo ogólnie jego pochodzenie i nacechowanie stylistyczne, np.

- *pachać*, broić, dokazywać, cuda pachać,
- *marcha*, wyraz obelżywy, koń stary (germanizm),
- *smażnie*, pięknie, nadobnie. Kdz. Grodzicki *Żywot św. Jacka* r. 1595, pisze: „o których świętobliwości i smaźności żywota dobrze mamy rozumieć”.⁵

• ZWYCZAJE

Materiałem źródłowym do obyczajowości regionu są *Wspomnienia* autorstwa krakowskiego księgarza Ambrożego Grabowskiego, wydane przez S. Estreichera w 1909.⁶ Tematyka dotyczy, m.in. zwyczajów ludności Kęt, sąsiadujących z gminą Wieprz. Większość zwyczajów związanych ze świętami katolickimi, porami roku, wydarzeniami w życiu mieszkańców (chrzciny, wesele), zbliżona jest do zwyczajów krakowskich. Współcześnie jednak podlegają one znacznemu uproszczeniu i standaryzacji, nie odbiegając od zwyczajów ogólnopolskich. Część z nich zanika, jak np.: kolędowanie z szopką, gwiazdą i Herodem, „żockowe”, bicie dzieci różga w Wielki Piątek, topienie bałwana, obwieszanie żuru.

Jednym z ważniejszych zwyczajów kultywowanych w tym rolniczym regionie i coraz bardziej popularnym jest gminne święto plonów - dożynki. Obchody zaczynają się barwnym korowodem udającym się na mszę do kościoła. Prowadzi go zwykle orkiestra dęta, potem idą poczty sztandarowe, starostowie oraz gospodarze dożynek, reprezentacje kół gospodyń wiejskich z tradycyjnymi wieńcami, goście i mieszkańcy. Na mszy święcone są słomiane wieńce, chleby i owoce. Po mszy rozpoczyna się tradycyjna część wieńcowa. Tu, podobnie jak i w kościele, oprawę muzyczną mszy tworzą orkiestry dęte i lokalne zespoły muzyczne. Dzieci inscenizują scenki z życia rolników ukazujące trud pracy. Starostowie wręczają gospodarzom wieniec dożynkowy, a ci wręczają wójtowi gminy bochenek chleba z mąki z tegorocznych zbiorów. Kolejnym punktem programu są pieśni o żniwach i przyśpiewki ludowe. Po części obrzędowej - występy zespołów tanecznych z gminy, konkursy na najpiękniejsze wieńce dożynkowe, zabawa dożynkowa.

⁵ Słowniki gwar Sądeckczyzny i środkowo-zachodniego Pogórza, w: *Dialektologia polska*, dostępny w Internecie: <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=sadeczczyzna&l4=sadeczczyzna-slowniki>

⁶ Grabowski A., *Wspomnienia*, Kraków 1909, dostępny w Internecie: <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/doccontent?id=15551>

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Na terenie gminy Wieprz działają: orkiestry dęte w Nidku, we Frydrychowicach i w Wieprzu - działająca od 1958 r., chóry: *Storczyk* z Gierałtowic, *Jarzębina* z Wieprza, *Przyjaciółki* z Przyradza, *Magnolia* z Nidka, *Chór Frydrychowice* - prowadzone przez koła gospodyń wiejskich oraz zespoły działające przy Gminnym Ośrodku Kultury w Wieprzu m.in. Kameralny Chór Prowincjonalny czy Zespół Muzyki Dawnej. Zespoły te prezentują zróżnicowany repertuar: pieśni tradycyjne, przeboje z dawnych lat i nowoczesne interpretacje starych pieśni. W Gierałtowicach, Nidku, Wieprzu, Przybradzu i we Frydrychowicach działają grupy taneczne oraz cały szereg zespołów młodzieżowych.

Koła gospodyń wiejskich oraz lokalne stowarzyszenia kultywują bogate tradycje kulinarne regionu. Przygotowywane wg tradycyjnych przepisów potrawy z wieprzowiny oraz z ryb różnią się od podobnych przepisów w kraju. Stowarzyszenie *Nadzieja* z Wieprza w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Gospodyń Gminy Wieprz oraz z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Wieprzu opracowało projekt pn. „Wieprz i ryba ze smakiem, czyli promocja tradycyjnych potraw lokalnych”. Inicjatywa ta promuje tradycyjne potrawy lokalne poprzez wydanie książki kucharskiej i zorganizowanie imprez promocyjnych połączonych z degustacją regionalnych dań.

Ciekawostką z terenu gminy Wieprz jest specyficzny obyczaj parafii we Frydrychowicach. Już ok ponad 30 lat Pierwsza Komunia odbywa się tu w Wielki Czwartek na Mszy Wieczery Pańskiej. Następnego dnia dzieci przychodzą na adorację krzyża, zaś w Wielką Sobotę, w strojach komunijnych uczestniczą w procesji rezurekcyjnej ze świecami. Przystępują do komunii wraz ze swoimi rodzicami chrzestnymi. Dopiero w Poniedziałek Wielkanocy odbywa się typowa pierwszokomunijna msza święta.

• STRÓJ LUDOWY⁷

W gminie obowiązuje strój krakowski. Największy jego rozwój zaczął się w czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815 - 1846), dzięki dostępowi do różnorodnych tkanin i materiałów dekoracyjnych wyrobu fabrycznego. Szczególny rozkwit nastąpił po uwłaszczeniu chłopów.

Na przełomie XIX/XX w. do odświętnego stroju męskiego zamożnych włościan noszona była biała koszula, niekiedy z białym haftem, zapięta pod szyją srebrną lub bakfonomą kolistą spinką z koralowym lub szklanym oczkiem. Na nią wkładano sukienny, granatowy kaftan bez rękawów, w typie długiej kamizeli, zdobiony metalowymi bądź perłowymi guzikami i czerwonym szamerunkiem, względnie jedwabnymi *chwastami* w kolorach amarantowym (wsie na zachód od Krakowa). Kaftan przepasywano bogato zdobionym, szerokim *trzosem* z wewnętrzną kieszenią, rzadziej - wąskim, białym *pasem* z *brzękadłami*. Do tego stroju wkładano perkalowe spodnie tkane w wąskie prążki czerwone lub niebieskie, których szerokie nogawki chowano zawsze do wysokich butów z cholewami i podkutymi obcasami. W zimniejsze dni noszono spodnie z niebieskiego lub granatowego sukna. Reprezentacyjnym, wierzchnim ubiorem była sukienna, biała sukmana (rzadziej granatowa), czerwono lamowana, z długimi rękawami i stojącym kołnierzem. Najpopularniejsze w zachodniej części regionu były sukmany tzw. *chrzanówki* (szyte

⁷ Brylak - Załuska M., Krakowiacy, etnoZAGRODA, strona internetowa:
<http://www.etnozagroda.pl/index.php/micms/doc/view/id/32/menuId/17>

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

w Chrzanowie), zdobione nicianymi, amarantowymi *chwastami*. Znano też inne okrycia, jak kaftany z rękawami, lniane *plótnianki*, kozuchy. Jako nakrycie głowy noszono czarne, filcowe kapelusze *celendry*, z wysoką, zwężającą się ku górze główką; białe, wełniane, walcowate czapki *magierki*, zaś na największe uroczystości, do białej sukmany - czerwone rogatywki z czarnym otokiem z *baranka*. Kawalerowie *na paradę*, pan młody i drużbowie weselni - zdobili rogatywki pękiem długich pawich piór, związanych barwnymi wstążkami, spływającymi do ramienia oraz bukietem sztucznych kwiatów.

Świąteczny strój kobiecy to biała płócienna koszula (z kołnierzykiem lub bez) zdobiona białym haftem; szeroka, suto sfałdowana i długa niemal do kostek spódnica z fabrycznego płótna, batystu, perkalu, wełenki, gładka lub drukowana w kwiaty, noszona na płócienną spódnicę *spodniq*; zapaska z cienkiej, białej lub kwiecistej tkaniny, zdobiona haftem lub koronką; czarny gorset sukienny lub aksamitny z gęstymi, trapezowatymi kaletkami, zdobiony czerwonymi lamówkami, szamerunkiem z czerwonego sznureczka i szeregami białych guziczków z masy perłowej, ale też - z barwnym haftem kwiatowym. Gorsety ubierały panny i młodsze mężatki. Stateczne gospodynie nosiły przede wszystkim katanki z rękawami (czasem wkładane na gorset), podobnie zdobione jak gorsety. Na ramiona zarzucano niegdyś długie, białe, płócienne płachty - rańtuchy, z czasem zastąpione dużymi chustami wełnianymi we wzory orientalne, kwiatowe lub w kratę. Na chłodniejsze pory roku zamożne kobiety szyły długie, sukienne, granatowe *żupany* z rękawami, zdobione niekiedy złotym *galonkiem*. Bogatszą odmianą tego odzienia były podbite futrem *sukienki*. Panny chodziły latem z odkrytą głową, wplatając w warkocze wstążki i wpinając żywe kwiaty. Do ślubu lub jako drużby weselne wkładały ozdobne *wieńce*, z upiętymi z tyłu wstążkami, spadającymi na plecy. Kobiety zamężne przykrywały głowy chusteczkami, na święta zwykle kwiecistymi perkalowymi lub gładkimi ałasowymi, jedwabnymi, zimną wełnianymi, wiązanymi pod brodą lub z tyłu. Na większe uroczystości zakładano cienkie, białe i biało haftowane chusty czepcowe, wiązane w ozdobny węzeł nad czołem. Noszono też perkalowe, wzorzyście drukowane chusty, wiązane w *czepiec*. Zamożne gospodynie chodziły w drogich, skórzanych butach z cholewami, z harmonijką w kostce; panny - w sznurowanych trzewikach. Główną ozdobą kobiecego stroju były prawdziwe korale, niekiedy okute srebrem i ze srebrnym krzyżykiem u dołu. Zamożne kobiety nosiły ponadto srebrne spinki do koszuli i pierścionki z prawdziwymi koralami.

Począwszy od czasów zaborów, po lata II Rzeczypospolitej, strój krakowski odgrywał wśród Polaków rolę symbolu patriotycznego i urósł do rangi stroju narodowego. Zaowocowało to, zwłaszcza po odzyskaniu niepodległości (w czasach, kiedy zanikały już wiejskie stroje lokalne), niesłychaną popularnością tzw. *stroju krakowskiego*, noszonego głównie z okazji doniosłych świąt państwowych i religijnych, ale też podczas uroczystości rodzinnych. Były to już stroje stylizowane, kompilacyjne, niemające nic wspólnego z autentycznymi ubiorami krakowskimi, a przyczyniły się w wielu regionach do całkowitego zarzucenia resztek strojów miejscowych.

• KULTURA

W zakresie szeroko rozumianej kultury bardzo intensywną działalność prowadzi na obszarze gminy Gminny Ośrodek Kultury zlokalizowany w miejscowości Wieprz, sprawujący

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

również nadzór nad Wiejskimi Domami Kultury mieszczącymi się w miejscowościach: Frydrychowice, Gierałtowiczki, Gierałtowice, Nidek i Przybradz. Do głównych zadań należy:

- Organizowanie imprez artystycznych, rozrywkowych, prowadzenie amatorskich zespołów artystycznych, kół i klubów zainteresowań.
- Współpraca z organizacjami społecznymi, placówkami kulturalno - oświatowymi i instytucjami artystycznymi.
- Koordynowanie i nadzorowanie działalności merytorycznej placówek kultury. Rozpoznawanie i zaspakajanie zainteresowań kulturalnych mieszkańców gminy.

W gminie prowadzone są stałe formy kół zainteresowań, sekcji i zespołów artystycznych. Przy Wiejskich Domach Kultury działają m.in.:

- Chór Jarzębina,
- Chór Frydrychowice,
- Chór Storczyk z Gierałtovic,
- Chór Ludowy Magnolia,
- Kameralny Chór Prowincjonalny,
- Dziecięcy Zespół Wokalno - Instrumentalny Pikolo,
- Młodzieżowa Orkiestra Dęta OSP Nidek,
- Amatorska Orkiestra Dęta, - Kameralny Chór Prowincjonalny,
- Orkiestra Dęta przy OSP w Wieprzu,
- Zespół Muzyki Dawnej AGEMUS,
- Młodzieżowa grupa teatralna,
- Zespoły taneczne Gierałtowice, Przybradz i Wieprz,
- Studio piosenki,
- Zespół Muzyki Dawnej.

Corocznie organizowane są cyklicznie następujące imprezy:

- Święta Gminy Wieprz,
- Dożynki Gminne,
- Gminny Przegląd Kolęd i Pastorałek w Wieprzu,
- Gminny Przegląd Grup Kolędniczych i Obrzędowych „Po kolędzie”,
- Festiwal Artystyczny Talenty,
- Gminne Spotkania Chórów i Orkiestr Dętych,
- TRAKTYORYJA (wyścigi traktorów) jako element kultywowania lokalnych tradycji rolniczych.

Działalność kulturalna prowadzona jest także poprzez Gminną Bibliotekę Publiczną w Wieprzu oraz okazjonalnie w remizach Ochotniczej Straży Pożarnej.

Na terenie gminy organizowanie różnego rodzaju imprez. Jedne z nich mają charakter cykliczny tzn. powtarzają się w systemie roku inne odbywają się jednorazowo. Wśród najważniejszych można wskazać: Święto Gminy Wieprz, Dożynki gminne, Gminne Eliminacje „Talenty” oraz przeglądy zespołów artystycznych. Większość skierowana jest do konkretnego adresata, niektóre przeznaczone są do całej gminnej społeczności.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Na terenie gminy działają następujące muzea i izby pamięci:

- Muzeum Parafialne działające przy Kościele Parafialnym w Wieprzu - W muzeum parafialnym zgromadzona ekspozycja zawiera setki interesujących pamiątek, dotyczących historii lokalnej społeczności w postaci: starych dokumentów, obrazów, płaskorzeźb.
- Muzeum „Świni” - Muzeum Świni gromadzi w swoich zbiorach maskotki, skarbonki, breloczki, koszulki - wszystko co przypomina świnki, wieprze, prosiaczki. Muzeum dysponuje kilku tysiącami eksponatów z całego świata oraz tablicami informacyjnymi;
- Izba Historii i Pamięci wsi Frydrychowice - w Izbie znaleźć również można eksponaty związane z praktyczną stroną życia codziennego, autentyczne przedmioty użytkowane przez mieszkańców w gospodarstwach rolnych i domowych, liczne fotografie, eksponaty związane z życiem szkoły oraz dewocjonaalia.

Szerzeniem kultury na terenie gminy zajmuje się także Stowarzyszenie Gospodyń Gminy Wieprz, mające w obszarze swojego działania m.in.: działalność opiekuńczą, oświatową, edukacyjną, kulturalną, wspieranie inicjatyw społecznych, współpracę i pomoc dla Kół Gospodyń Wiejskich i innych organizacji działających na wsi. Stowarzyszenie zrzesza panie z nieformalnych Kół Gospodyń Wiejskich z terenu całej gminy.

Działają także Lokalna Grupa Rybacka „Dorzecze Soły i Wieprzówki”, która jest stowarzyszeniem działającym na terenie 4 małopolskich gmin (Kęty, Brzeszcze, Wieprz i Gmina Oświęcim, Porąbka) oraz Lokalna Grupa działania „Dolina Soły” skupiająca gminy: Brzeszcze, Chełmek, Kęty, Oświęcim i Wieprz. Celem stowarzyszenia jest między innymi zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz zachowanie dziedzictwa kulturowo - historycznego, w tym tradycji rybactwa.

• TURYSTYKA

Przez teren gminy Wieprz przebiega pieszy szlak turystyczny z Głębowic przez Gierałtowiczki i Gierałtowice do Przybradza. Na szlaku tym znajduje się szereg zabytków.

Na terenie gminy znajduje się około 44 km szlaków rowerowych wiodąc amatorów rowerowych wycieczek po okolicznych terenach ukazując pobliską panoramę, malownicze wzniesienia, kompleksy stawów. Podczas podróży można również odwiedzić inne ciekawe miejsca jakimi są Muzeum Parafialne przy kościele pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu oraz Gospodarstwo Ekologiczne Brzozowy Gaj w Wieprzu.

Istotnym elementem wpływającym na walory turystyczne terenu jest położenie gminy względem otoczenia, w pobliżu znanych na całym świecie miejsc pielgrzymkowych jak Wadowice czy Kalwaria Zebrzydowska.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Wieprz funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Wieprz znajduje się 5 zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków gminy Wieprz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Gieratowiczki	zespół dworsko - parkowy: park, 2 budynki folwarczne, spichlerz	A-676/91 z 27.12.1991 [A-826/M]
2	Nidek	kościół parafialny pw. śś. Szymona i Judy	A-522 z 20.10.1987 (B) [A-936/M]
3	Nidek	zespół dworsko - parkowy	A-517 z 11.09.1987 (B) [A-1067/M]
4	Przybradz	budynek kaplicy pw. św. Katarzyny Sieneńskiej	[A-1268/M]z 20.07.2011 r.
5	Przybradz	budynek d. dworu wraz aleją grabową	[A-1290/M]z 17.04.2012 r.

*w nawiasach kwadratowych podano nowe numery rejestru dla obiektów przeniesionych do księgi rejestru województwa małopolskiego

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Najcenniejsze zabytki ruchome są wpisane do rejestru zabytków ruchomych, stanowią one wyposażenie kościoła w Nidku. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Wieprz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA WPISU
1	Nidek	elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. śś. Szymona i Judy	B-49/B	1). dec. (orzec. uzn. za zab.) z dnia 26.04.1966 r. (6 poz.) 2). dec. z dnia 24.03.1994 r. (63 poz.)

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Wieprz została opracowana przy opracowaniu GPOnZ. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 3.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Wieprz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ULICA	OBIEKT
1	Frydrychowice	ul. Centralna naprzeciwko nr 161, dz. nr 2992/4	kapliczka
2	Frydrychowice	ul. Centralna przy nr 2, dz. nr 2081/8	kapliczka
3	Frydrychowice	ul. Dworska 20	zabudowania pofolwarczne w zespole dworskim
4	Frydrychowice	ul. Dworska, dz. nr 1430/2	park w zespole dworskim
5	Frydrychowice	ul. Św. Jana Pawła II 3	kościół parafialny pw. św. Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała
6	Frydrychowice	ul. Św. Jana Pawła II przy nr 8	figura
7	Frydrychowice	ul. Św. Jana Pawła II, dz. nr 2622, 2623/2	cmentarz parafialny
8	Gierałtowice	ul. Św. Marcina 6	kościół parafialny pw. św. Marcina
9	Gierałtowice	ul. Św. Marcina 9 (d. nr 68)	chałupa
10	Gierałtowice	ul. Św. Marcina przy nr 10, dz. nr 913/4	figura św. Floriana przy remizie
11	Gierałtowice	ul. Św. Marcina, dz. nr 29, 915, 916	cmentarz parafialny
12	Gierałtowice	ul. Św. Marcina, przy kościele, dz. nr 1048	figura św. Marcina na słupie
13	Gierałtowice	ul. Zatorska 8	dwór
14	Gierałtowice	ul. Zatorska 10	budynek młyna wodnego
15	Gierałtowice	ul. Zatorska 117	czworak podworski, , ob. budynek mieszkalny
16	Gierałtowice	ul. Zatorska 129 (d. nr 45)	dom
17	Gierałtowice	ul. Zatorska przy nr 10, dz. nr 421/2	kapliczka murowana Św. Jana Nepomucena
18	Gierałtowice	ul. Zatorska przy nr 23, dz. nr dz. nr 699/11	kapliczka
19	Gierałtowice	ul. Zatorska koło nr 81	kapliczka
20	Gierałtowice	ul. Zatorska przy nr 8, dz. nr 969	most kamienny u wjazdu do dawnego dworu
21	Gierałtowice	ul. Zatorska, dz. nr 969	fragment założenia parkowego (altana) w zespole dworskim
22	Gierałtowice	ul. Zatorska, dz. nr 425/3, 1008, 1080	założenia obronne z fosą w zespole dworskim
23	Gierałtowice	ul. Zbójcka naprzeciwko nr 46, dz. nr 7/14	krzyż
24	Gierałtowiczki	ul. Leśna 18 (d. nr 47)	chałupa
25	Gierałtowiczki	ul. Parkowa 3	spichlerz podworski na skraju parku dworskiego w zespole dworsko - parkowym
26	Gierałtowiczki	ul. Parkowa 7	2 budynki folwarczne w zespole dworsko - parkowym
27	Gierałtowiczki	ul. Parkowa 9	oficyna podworska w zespole dworsko - parkowym
28	Gierałtowiczki	ul. Parkowa 36	budynek mieszkalny
29	Gierałtowiczki	ul. Parkowa	kapliczka w zespole dworsko - parkowym
30	Gierałtowiczki	ul. Parkowa	park w zespole dworsko - parkowym
31	Gierałtowiczki	ul. Pod Lasem, dz. nr 309/4	figura kamienna na postumencie św. Jana Nepomucena
32	Gierałtowiczki	ul. Pod Lasem-Pogodna,	park i stawy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

		dz. nr 307/3, 309/4	
33	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 10 (d. nr 6)	chałupa
34	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 10 (d. nr 6)	stodoła
35	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 10 (d. nr 6)	szopa
36	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 25 (d. nr 7)	chałupa
37	Gierałtowiczki	ul. Pogodna 62 (d. nr 29)	chałupa
38	Gierałtowiczki	ul. Pogodna naprzeciwko nr 34, dz. nr 843	kapliczka - krzyż
39	Nidek	ul. Św. Barbary 4 (d. nr 22)	chałupa
40	Nidek	ul. Św. Barbary koło nr 17, dz. nr 1275/5	kapliczka
41	Nidek	ul. Św. Floriana przy nr 2, dz. nr 1527	spichlerz podworski
42	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II 32	dwór w zespole dworsko - parkowym
43	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II 36	gorzelnia podworska
44	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II, dz. nr 173	cmentarz katolicki
45	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II 3	kościół parafialny pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła
46	Nidek	ul. Św. Jana Pawła II, dz. nr 149/3	założenie parkowe w zespole dworsko - parkowym
47	Nidek	ul. Św. Judy Tadeusza naprzeciwko nr 18, dz. nr 769/5	kapliczka
48	Przybradz	ul. Akacyjowa 18	budynek dworu wraz aleją grabową w zespole podworskim
49	Przybradz	ul. Akacyjowa 18, dz. nr 164/7, 164/16	park w zespole podworskim
50	Przybradz	ul. Główna 34	kaplica pw. św. Katarzyny Sieneńskiej
51	Wieprz	ul. Beskidzka 151	budynek mieszkalny
52	Wieprz	ul. Beskidzka 235	budynek mieszkalny
53	Wieprz	ul. Beskidzka 291 (d. nr 116)	mleczarnia
54	Wieprz	ul. Beskidzka koło nr 493, dz. nr 6204/2	kapliczka
55	Wieprz	ul. Kościelna 11	kościół parafialny Wszystkich Świętych
56	Wieprz	ul. Kościelna 38 (d. nr 727)	Dom nauczyciela, ob. budynek mieszkalny
57	Wieprz	ul. Kościelna 61	budynek mieszkalny
58	Wieprz	ul. Kościelna 135	budynek mieszkalny
59	Wieprz	ul. Kościelna naprzeciwko kościoła, dz. nr 4669	kapliczka
60	Wieprz	ul. Łęg przy nr 3, dz. nr 5647	kapliczka
61	Wieprz	ul. Spokojna, dz. nr 4633/4, 4633/5	cmentarz parafialny
62	Wieprz	ul. Wadowicka 13	budynek mieszkalny
63	Wieprz	ul. Wadowicka 23	młyn wodny ob. budynek mieszkalny

*obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

5.7. Zabytki archeologiczne

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) - podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się badania powierzchniowe. Ma on na celu lokalizację stanowisk archeologicznych. Wszystkie zlokalizowane stanowiska powinny być ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i uwzględnione w gminnych ewidencjach zabytków. Baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań i weryfikacji badań wcześniejszych. Baza stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: 1. kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty - występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska - pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne - zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano - ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich.

Na terenie gminy Wieprz nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych. W ewidencji zabytków znajduje się 36 stanowisk (Tabela nr 4). Niewielka liczba wynika zapewne ze zniszczenia i zatarcia źródeł archeologicznych na przestrzeni wieków.

Na terenie gminy najwięcej stanowisk archeologicznych pochodzi z późnego paleolitu, z epoki kamienia 8300-4300 p.n.e.: 21 stanowisk w Wieprzu, 1 w Przybradzu. Ślady osadnicze pozostawiły grupy ludności zajmujące się głównie zbieractwem oraz myślistwem.

Nieprecyzyjne ze względu na brak badań jest datowanie kilku stanowisk (Wieprz, Frydrychowice, Nidek) ocenianych na schyłek paleolitu lub neolit. Jest to okres swoistej rewolucji w życiu ludzkości. W okresie neolitu (4300 - 1700 p.n.e.) pojawiło się osadnictwo stałe i początki uprawy roli. Pewne osadnictwo neolityczne zlokalizowano jedynie w Wieprzu (2 stanowiska) i w Nidku (1). Stosunkowo mało śladów pochodzi z epoki brązu (Nidek - brąz lub neolit), gdy rozwijała się m.in. kultura łużycka. Ludność wówczas zamieszkiwała żyzne wysoczyzny lessowe prowadząc osiadły tryb życia (1700 - 650 p.n.e.). Tymczasem tereny

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

obecnej gminy porastała puszcza karpacka. Nie zlokalizowano też stanowisk z epoki żelaza, ani okresu wpływów rzymskich, choć był to okres znacznego rozwoju cywilizacyjnego.

Na terenie gminy Wieprz osadnictwo zaczęło pojawiać się dość sporadycznie w okresie wczesnego średniowiecza (VII - IX w. n.e.). Obszary Ziemi Oświęcimskiej pokrywały wtedy jeszcze lasy i puszcze, z rzadko tylko występującymi polanami. Lecz następowało ocieplenie klimatu, obniżenie poziomu wód, w okolicach powstawały pierwsze grody. W zachodniej Małopolsce powstawały pierwsze organizacje plemienne, czego efektem było powstanie silnego państwa Wiślan. Prowadzona w okresie 875 - 907 wyprawa Świętopełka poddała państwo Wiślan władzy Moraw. W 950 r. ziemie regionu podbiła dynastia praskich Przemysławów. Na terenie ziemi oświęcimskiej wprowadzono chrześcijaństwo obrządku łacińskiego. W 987 r. Mieszko I zajął zbrojnie Małopolskę i przyłączył do państwa polskiego. Liczba stanowisk zlokalizowanych na terenie gminy - pojedyncze stanowiska w Gierałtowicach, Wieprzu i Przybradzu - pozwala przypuszczać, iż tereny te nadal, w bardzo niewielkim stopniu były zamieszkałe.

Tabela nr 4. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Wieprz

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/NA OBSZARZE	CHRONOLOGIA I FUNKCJA
1	Przybradz	105-51	1/1	średniowiecze - dwór obronny
2	Przybradz	105-51	2/2	epoka kamienia - ślad osadnictwa
3	Przybradz	105-51	3/3	wczesne średniowiecze - ślad osadnictwa
4	Gierałtowice	105-51	1/4	średniowiecze XVIII w. - dwór obronny
5	Gierałtowice	105-51	2/5	pradzieje - ślad osadnictwa
6	Gierałtowice	105-51	3/6	średniowiecze - ślad osadnictwa
7	Wieprz	105-51	28/7	epoka kamienia - ślad osadnictwa
8	Wieprz	106-50	1/7	neolit lub wczesna epoka brązu - ślad osadnictwa
9	Nidek	106-50	1/22	neolit lub wczesna epoka brązu - ślad osadnictwa neolit - epoka brązu - punkt osadniczy
10	Wieprz	106-51	2/2	epoka kamienia - ślad osadnictwa
11	Wieprz	106-51	3/3	II w. n.e. - skarb
12	Wieprz	106-51	4/4	epoka kamienia - ślad osadnictwa
13	Wieprz	106-51	5/5	epoka kamienia - ślad osadnictwa
14	Wieprz	106-51	6/6	epoka kamienia - ślad osadnictwa
15	Wieprz	106-51	7/7	epoka kamienia - ślad osadnictwa
16	Wieprz	106-51	8/8	schyłkowy paleolit lub mezolit - ślad osadnictwa
17	Wieprz	106-51	9/9	epoka kamienia - ślad osadnictwa
18	Wieprz	106-51	10/10	epoka kamienia - ślad osadnictwa
19	Wieprz	106-51	11/11	epoka kamienia - ślad osadnictwa
20	Wieprz	106-51	12/12	epoka kamienia - ślad osadnictwa
21	Wieprz	106-51	13/13	epoka kamienia - ślad osadnictwa
22	Wieprz	106-51	14/14	epoka kamienia - ślad osadnictwa
23	Wieprz	106-51	15/15	epoka kamienia - ślad osadnictwa
24	Wieprz	106-51	16/16	schyłkowy paleolit lub mezolit - ślad osadnictwa
25	Wieprz	106-51	17/17	epoka kamienia - ślad osadnictwa
26	Wieprz	106-51	18/18	epoka kamienia - ślad osadnictwa
27	Wieprz	106-51	19/19	neolit - ślad osadnictwa

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

28	Wieprz	106-51	20/20	epoka kamienia - ślad osadnictwa
29	Wieprz	106-51	21/21	późne średniowiecze XIII-XIV w. - ślad osadnictwa
30	Wieprz	106-51	22/22	epoka kamienia - ślad osadnictwa
31	Wieprz	106-51	23/23	epoka kamienia - ślad osadnictwa
32	Wieprz	106-51	24/24	epoka kamienia - ślad osadnictwa
33	Wieprz	106-51	25/25	górnym paleolit lub neolit - ślad osadnictwa wczesne średniowiecze XII-XIII w. - ślad osadnictwa
34	Wieprz	106-51	26/26	epoka kamienia - ślad osadnictwa
35	Wieprz	106-51	27/27	epoka kamienia - ślad osadnictwa
36	Frydrychowice	106-51	1/34	neolit - ślad osadnictwa

ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności przemysłowej, rolniczej i urbanistycznej. Zgodnie z art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Zasięg stanowisk na mapach, wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych, winien być traktowany orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami.

Najlepiej zachowane stanowiska archeologiczne występują na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz zalesionych. Największym zagrożeniem dla nich są inwestycje przemysłowe i budowlane, przebudowy układów ruralistycznych, czy założeń pałacowych, folwarcznych i parkowych, gdyż prowadzą często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez samodzielnych poszukiwaczy, niszczące przede wszystkim cmentarzyska oraz pozostałości po I czy II wojnie światowej. Również rozwój turystyki, zwłaszcza nad jeziorami, rzekami i na obszarach leśnych, może stanowić zagrożenie dla zabytków archeologicznych.

Na znacznej powierzchni gminy Wieprz występuje duża ilość osuwisk o różnym stopniu aktywności oraz terenów zagrożonych osuwaniem. Zagrożenie ruchami masowymi ziemi, podobnie jak w przypadku zagrożenia powodziowego, może stwarzać duże zagrożenie dla potencjalnych stanowisk archeologicznych.

Ogromnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje w zakresie budownictwa, infrastruktury i zagospodarowania terenu. Należy pamiętać, że przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, wymagane jest przeprowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na obszarze obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy - analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 5), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Wieprz. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W Tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPOnZ - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GMINIE WIEPRZ	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • miejscowy plany zagospodarowania przestrzennego obejmujący ochroną obiekty zabytkowe na terenie gminy; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • korzystne położenie względem otoczenia (bliskość ośrodków: Kraków, Katowice, Bielsko - Biała); • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody: Obszar chroniony NATURA 2000; • stawy rybne; jako charakterystyczny element krajobrazu; • pomniki przyrody, starodrzewia; • walory widokowe w poszczególnych sołectwach; • świeckie i sakralne obiekty zabytkowe - kapliczki, figury przydrożne; • dobre walory turystyczno - krajobrazowe (różnorodność terenu oraz różnorodność flory i fauny); • otwarcie zabytkowego kościoła w Nidku dla zwiedzających; • położenie zabytkowego kościoła w Nidku na Małopolskim Szlaku Architektury Drewnianej; • aktywna działalność Gminnego Ośrodka Kultury w Wieprzu oraz Wiejskich Kół Kultury; • obowiązująca uchwała na w sprawie zasad i trybu postępowania, udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków; • gmina należy do Lokalnej Grupy Działania „Dolina Soły” oraz Lokalnej Grupy Rybackiej „Dorzecze Soły i Wieprzówki”. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych, w tym cmentarzy, postępujący proces ich niszczenia; • niewielkie środki budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • średni poziom wykształcenia ludności w zakresie kultury i sztuki; • brak systemu informowania potencjalnych turystów o ofercie turystycznej gminy; • brak koncepcji zagospodarowania kompleksu dworsko - parkowego w Przybradzu.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych gminy oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo - budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • potencjał dla rozwoju produktów regionalnych; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój działalności gospodarczej/ agroturystycznej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego. 	<ul style="list-style-type: none"> • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • brak skutecznej egzekucji prawa; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • słaba kondycja i sytuacja ekonomiczna, spadek dochodów ludności wiejskiej; • pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana - wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
- Program opieki nad zabytkami jest dokumentem uzupełniającym w systemie planowania. Wyznacza cele i określa instrumentarium służące do ich osiągnięcia.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, kierunki działań oraz zadania. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4 - letni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6, 7.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego gminy Wieprz.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wieprz.

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego gminy Wieprz.		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów. Ścisła współpraca z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Wieprzu, Gminną Biblioteką oraz Wiejskimi Kołami Kultury.	Ilość podjęcia wspólnych działań
	Oznaczenie obiektów zabytkowych, cmentarzy oraz pomników przyrody w terenie: - umieszczenie tablic zawierających historię obiektu na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektach sakralnych i cmentarzach	Ilość oznakowanych obiektów, ilość zamieszczonych tablic
	Zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dokumentów dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami przy opracowywaniu nowych dokumentów gminnych o charakterze strategicznym (planu miejscowego, strategii, programów).	Ilość zweryfikowanych dokumentów, udział w pracach planistycznych
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków	Umieszczenie na stronie internetowej gminy spisu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Stały nadzór nad dokumentami (ich aktualizacja).
	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. Aktualizacja zmian w stosunkach własnościowych oraz zmian stanu prawnego jak aktualne formy ochrony; 3. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; 4. Propozycje skreślenia z ewidencji obiektów	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

	nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji.	
	Zaktualizowanie uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dotyczące zabytków, uwzględniające obowiązujące przepisy dające możliwość dotowania także obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Czy zmieniono uchwałę
	Przyjęcie przez Radę Gminy Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.	Weryfikacja podmiotów wskazanych w programie do realizacji określonych zadań oraz zapoznanie ich z określonymi zadaniami
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy oraz dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy.	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, ilość wydanych środków, ilość zaplanowanych zadań
	Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego, przy obiektach zabytkowych oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (zwłaszcza jeśli chodzi o rozbudowy i przebudowy zmieniające bryłę budynków) we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i PINB.	Ilość podjętych interwencji, przy jakich obiektach, ich zakres
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac
	Systematyczne monitorowanie przeprowadzanych kontroli zabytków ruchomych w ścisłej współpracy z właścicielami obiektów oraz wspieranie realizowanych prac w miarę możliwości finansowych.	Czy przeprowadzono kontrole, gdzie, czy i jakie obiekty poddano pracom, jakie zaplanowano/ poniesiono koszty/ dofinansowanie
Podejmowanie działań mających na celu	Podnoszenie poziomu wyszkolenia pracowników Urzędu Gminy oraz gminnych jednostek organizacyjnych zatrudnionych w sferze ochrony	Ilość przeprowadzonych szkoleń, ilość osób

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

podnoszenie kwalifikacji pracowników urzędu	dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń, delegowanie pracowników na szkolenia	uczestniczących, czy uczestniczono w szkoleniach zewnętrznych
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego	Korelowanie zapisów gminnej ewidencji zabytków z zapisami w obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.	Udział w pracach planistycznych
	Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	Bieżący monitoring

Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Wieprz.		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozbudzenie i pogłębianie w mieszkańcach dumy z tradycji historycznych gminy	Dążenie do organizacji imprez dotyczących rocznic historycznych. Organizowanie wystaw, spotkań na temat historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków. Propagowanie wśród mieszkańców prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu. Coroczne opracowanie kompleksowego programu imprez kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych na terenie gminy.	Bieżące śledzenie obchodów rocznicowych związanych z wydarzeniami historycznymi
	Upowszechnianie informacji na temat dobrych praktyk konserwatorskich.	Publikacje na stronie internetowej gminy
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy	Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.	Publikacje na stronie internetowej gminy i w prasie lokalnej, działania organizacyjne, konsultacyjne, organizacja wystaw, konkursów
	Stworzenie „vademecum” poświęconego zabytkom dla właścicieli obiektów zabytkowych dotyczącego prac i obowiązków, gdzie zostaną określone także warunki współpracy z właścicielami.	
	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań	

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

	wobec dziedzictwa kulturowego.	
	Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków.	
	Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów.	
	Wspieranie edukacji młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki, wystaw, wycieczek itp.	

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
 - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
 - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).

• instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Wieprz;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrzne finansowania można podzielić następująco:

• Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji;
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

• Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** - środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji na stronie www.wuoz.malopolska.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Radę Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego - zgodnie z uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego, wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje Powiatu Wadowickiego - zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XXXVI/368/18 Rady Powiatu W Wadowicach z dnia 13 września 2018 r. w sprawie określenia zasad przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie Powiatu Wadowickiego i wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków. Podstawą do przyznania dotacji jest złożenie do Starostwa Powiatowego w Wadowicach wniosku na formularzu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały. Wniosek musi zostać złożony w formie papierowej. O dniu złożenia wniosku decyduje data wpływu do urzędu. Wniosek o przyznanie dotacji w danym roku składa się do 31 października roku poprzedniego. Termin końcowy realizacji zadania będący jednocześnie terminem wykorzystania dotacji nie może wykraczać poza dzień 31 grudnia roku, w którym dotacja została przyznana.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.) dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Dotacje Gminy Wieprz - zasady przyznawania dotacji określa uchwała nr XXIV/245/2013 Rady Gminy Wieprz z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie zasad i trybu postępowania, udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Z budżetu Gminy Wieprz mogą być udzielane dotacje celowe jeżeli:

- 1) obiekt znajduje się w złym stanie technicznym,
- 2) obiekt posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne, kulturowe lub naukowe.

Wnioski o dotację należy składać do dnia 30 stycznia każdego roku kalendarzowego. O dacie złożenia wniosku decyduje data wpływu do Urzędu Gminy w Wieprzu.

Złożone wnioski podlegają sprawdzeniu pod względem ich formalnej zgodności z zasadami określonymi niniejszą uchwałą przez Komisję powołaną zarządzeniem Wójta Gminy.

• Konkurs pn. „Mecenat Małopolski”

Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu.

W ramach konkursu dofinansowane zostaną przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymają także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”

Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomych - będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne - oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

• Konkurs kapliczki Małopolski

Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi. Dotacja z budżetu województwa małopolskiego na realizację jednego zadania może być udzielona w wysokości do 75 % ogółu nakładów koniecznych wykonania prac, jednak nie może przekroczyć kwoty 20 000 zł.

• Konkurs „Mecnat Małopolski bis”

Jest to otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych Województwa Małopolskiego w dziedzinie kultury na lata 2018 - 2019. W ramach konkursu zlecane będą w szczególności zadania polegające na:

- a) przybliżaniu i popularyzowaniu wybitnych dzieł muzyki, teatru, tańca, kinematografii oraz sztuk wizualnych;
- b) zachowaniu i ochronie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- c) stwarzaniu warunków do pracy twórcom w sferze kultury i sztuki;
- d) realizacji wartościowych projektów z zakresu świadomości kultury, sztuki oraz postaw otwartych i kreatywnych.

W ramach konkursu przewiduje się wspieranie wieloletnich, cyklicznych (realizowanych co najmniej od 3 lat lub 3 edycji) przedsięwzięć z zakresu kultury i sztuki. Do

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

konkursu mogą być składane oferty zadań realizowanych w okresie dwuletnim, których realizacja rozpoczynać się będzie nie wcześniej niż 01.01.2018 r., a kończyć nie później niż 31.12.2019 r. Minimalny koszt całkowity realizacji zadania stanowiącego przedmiot oferty nie może być mniejszy niż 150 000 zł. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości co najmniej 50 % wszystkich kosztów realizacji zadania.

• **Konkurs „Zabytek Zadbany 2018”**

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Pełny regulamin konkursu wraz z kartą zgłoszeniową dostępny jest na stronie: http://www.nid.pl/pl/Dla_wlascieli_i_zarzadcow/Zabytek_zadbany/.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczony kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

• Program Dom Kultury+

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź - KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2019, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

Szczegółowe informacje znajdują się na stronie internetowej - <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2018/ochrona-zabytkow-archeologicznych.php>.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

• Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• **Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020**

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• **Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020**

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

• **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

• **Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.**

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonаныmi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

• Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego 2014 - 2020

Komisja Europejska w dniu 12 lutego 2015 r. przyjęła programy operacyjne na lata 2014 - 2020 dla dziewięciu polskich województw, w tym dla województwa Małopolskiego. Program składa się z 13 Osi Priorytetowych, na realizację których przeznaczone zostanie 2,87 mld euro z funduszy europejskich. Zdecydowana większość środków ok. 72% całkowitej alokacji przeznaczonej na Program pochodzić będzie z EFRR. 1,15 mld. zostanie przeznaczone na rozwój potencjału społeczno - gospodarczego poprzez wspieranie projektów zakładających wzrost zatrudnienia, rozwój przedsiębiorczości, rozbudowę infrastruktury wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarczej, poprawę ochrony środowiska. Pozostałe 28% czyli ok. 450 mln euro budżetu Programu pochodzące z EFS. ukierunkowanych zostanie na wyrównywanie szans na rynku pracy, wzrost zatrudnienia, inwestycje w kapitał ludzki.

10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Wieprz;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Wieprz.

Gmina Wieprz jest właścicielem jednego obiektu - kapliczki z Chrystusem upadającym w Gierałtowicach. Kapliczka ta została odnowiona w 2017 r. w ramach programu małopolskie Kapliczki.

Tytuł projektu: Odtworzenie i konserwacja kapliczki murowanej z Chrystusem Upadającym z XIX w. wraz z otoczeniem w Gierałtowicach.

Zakres wykonanych prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych:

- Wykonanie kopii rzeźby Chrystusa Upadającego z krzyżem
- Konserwacja kapliczki murowanej oraz jej otoczenia (roboty rozbiórkowe oraz budowlane).

Wydatki poniesionych przy wykonaniu zadania:

Wysokość otrzymanej pomocy finansowej - 5.000,00 zł;

Wysokość środków własnych - 23.000,00 zł;

Całkowity koszt - 28.000,00 zł.

W 2018 r. przeprowadzone zostały prace konserwatorskie przy innej kapliczce murowanej Św. Jana Nepomucena w Gierałtowicach.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Tytuł projektu: Konserwacja kapliczki murowanej Św. Jana Nepomucena z poł. XIX w. w Gierałtowicach;

Harmonogram oraz zakres planowanych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych:

- Demontaż i transport do pracowni kamieniarskiej,
- Odczyszczenie zabrudzeń i przemalowań całej powierzchni,
- Wykonanie badań sondażowych na obecność polichromii figur,
- Wylanie fundamentu,
- Ułożenie izolacji poziomej,
- Montaż kapliczki przy użyciu dźwigu,
- Odsolenie powierzchni kamienia,
- Wykonanie rekonstrukcji kitami i taszlami z piaskowca,
- Nasączenie środkiem przeciwko porastaniu mchów,
- Hydrofobizacja środkiem krzemooorganicznym,
- Scalenie kolorystyczne,
- Wykonanie i montaż zadaszona na figurę Św. J. Nepomucena,

Wnioskowana wysokość pomocy finansowej - 3.000,00 zł;

Wysokość środków własnych - 2.000,00 zł;

Całkowity koszt - 5.000,00 zł.

Wyrazem świadomej polityki gminy w zakresie ochrony zabytków są działania aktywizujące właścicieli obiektów zabytkowych. Cel ten jest realizowany w drodze przydzielania dotacji z budżetu gminy, na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W ten sposób gmina realizuje zadanie własne rozumiane, jako dbałość o stan zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego oraz tworzy podstawy partnerstwa publiczno - prywatnego, w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Jest to działanie zgodne z polityką kreowaną w województwie małopolskim przez Zarząd Województwa. Zarazem jest to działanie, które stawia gminę Zator wśród aktywnych i wyróżniających się jednostek samorządu terytorialnego zaangażowanych w ochronę dziedzictwa historii i kultury regionu. Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XXIV/245/2013 Rady Gminy Wieprz z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie zasad i trybu postępowania, udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Wysokość środków uzależniona jest od możliwości finansowych budżetu, nie jest to kwota stała.

Poniżej, w Tabeli nr 8, przedstawiono zestawienie udzielonych dotacji na prace konserwatorskie na terenie gminy. Wszystkie dotacje przydzielone zostały na prace przy zabytkowym, drewnianym kościele parafialnym pw. śś. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła w Nidku. W latach 2005 - 2018 przyznano dotację w wysokości 408 444.000 zł.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

Tabela nr 8. Zestawienie wydatków na prace konserwatorskie przy zabytkowym kościele w Nidku

ROK	ZAKRES PRAC	KWOTA UDZIELONEJ DOTACJI Z BUDŻETU GMINY /zł/	KWOTA DOTACJI POZYSKANYCH PRZEZ PARAFIE Z INNYCH ŹRÓDEŁ /zł/	ŚRODKI WŁASNE PARAFII /zł/
2018	Impregnacja elewacji drewnianej.	9.500,00	-	500,00
2017	Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej.	9.000,00	-	1.000,00
2016	Prace konserwatorskie przy ołtarzu bocznym lewym - konserwacja estetyczna zwieńczenia wraz z przycółkami i złoceniami oraz prace polegające na konserwacji technicznej i estetycznej ściany południowej i wschodniej.	10.000,00	100.000,00 - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	3.198,35
2015	Konserwacja wyposażenia wnętrza (kontynuacja prac) - Ołtarz boczny, lewy-konserwacja estetyczna struktury ołtarza wraz ze złoceniami z wyłączeniem zwieńczenia z dwoma naczółkami.	20.000,00	15.000,00 - Województwo Małopolskie	1.132,17
2014	Prace konserwatorskie przy ołtarzach bocznych.	33.000,00	100.000,00 - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 30.000,00 - Narodowego Samorząd Województwa Małopolskiego	-
2013	Modernizacja instalacji elektrycznej i wykonaniem instalacji przeciwpożarowej i przeciwłamaniowej, ołtarz główny - rekonstrukcja snycerki ornamentalnej, ołtarz boczny prawy - konserwacja zwieńczenia ołtarza, wykonanie opinii konstrukcyjnej, aktualizacja mapy do celów projektowych, inspektor nadzoru budowlanego.	48.000,00	100.000,00 - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	1.184,54
2012	I etap prac konserwatorskich przy ołtarzu bocznym prawym - wykonanie kopii części snycerki ornamentalnej.	20.000,00	-	1000,00
2011	Remont pokrycia dachowego	20.000,00	-	1000,00

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

	(czyszczenie oraz impregnacja)			
2010	- konserwacja ołtarza głównego (zakończenie prac); - wykonanie projektu instalacji elektrycznej; - zabezpieczenie pokrycia dachowego; - wzmocnienia konstrukcji kościoła.	30.000,00	12.302,33 - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	
2009	Zakończenie prac przy ambonie oraz I etap prac przy ołtarzu głównym	35.000,00	100.000 - Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	11,35
2008	Remont zabytkowej ambony - usunięcie przemalowań ze struktury, prace stolarskie	29.000,00	-	1.000,00
2007	Zakończenie remontu kościoła - prace związane z wzmocnieniem konstrukcji kościoła oraz częściowy remont pokrycia dachowego, remont sobót, prace rozbiórkowe i zabezpieczające, inspektor nadzoru budowlanego.	30.000,00	95.000,00 - Województwo Małopolskie -	591,00
2006	Remont pokrycia dachowego	64.944,00	15.000 - Fundacja Polska Wieś 2000 (zakup materiału) 14.030 - MSWiA - (zakup materiału)	-
2005	Remont pokrycia dachowego oraz konstrukcji dachowej nad nawą główną kościoła.	50.000,00	40.000 - Województwo Małopolskie	1000,00
SUMA		408.444.000	621.332,33	11.617,41

Zadania GPONZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Wieprzu;
16. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, w Krakowie;
17. Wieści z Gminy Wieprz, gazeta gminna, kwiecień 2007, czerwiec 2010;
18. Siwek, L. Drewniany kościół w Nidku, /w:/ Wadoviana: przegląd historyczno-kulturalny 8, 48-54, 2004;
19. Atlas historyczny Polski, Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI w., pod red. S. Trawkowskiego, M. Wilskiej, H. Rutkowskiego, Warszawa 2008;
20. Porębski M., Budownictwo obronne i rezydencjonalne powiatu wadowickiego. Katalog, Kalwaria Zebrzydowska 2009;
21. Koźbiał K., Wadowice na tle osad starostwa zatorskiego: zarys dziejów do 1772 roku, /w:/ Wadoviana : przegląd historyczno-kulturalny 3, 34-50, 1999;
22. Grabski M., Budownictwo krakowskie. Z historii badań i ochrony, /w:/ Dziedzictwo Krakowiaków zachodnich i pogranicza krakowsko - śląskiego, praca zbiorowa, Chrzanów 2010;
23. Haduch H., Strój ludowy Krakowiaków zachodnich z pogranicza Małopolski ze Śląskiem; Encyklopedia Popularna PWN, Warszawa 2003;
24. Marczewski B, powiat wadowicki pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym, Kraków, 1897 r., dostępny w Internecie: <https://polona.pl/item/powiat-wadowicki-pod-wzgle-dem-geograficznym-statystycznym-i-historycznym,MTc5NDE4Ng/>;
25. Baza witraży, w Internecie: <http://cvp.baza-witrazy.uj.edu.pl/Detail/objects/590>;
26. Wasiak A., Konfederacja barska w Wadowicach, /w:/ Wadoviana: przegląd historyczno - kulturalny 3, 74-76, 1999, w Internecie:

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Wieprz na lata 2019 - 2022

http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Wadoviana_przeglad_historyczno_kulturalny/Wadoviana_przeglad_historyczno_kulturalny-r1999-t3/Wadoviana_przeglad_historyczno_kulturalny-r1999-t3-s74-76/Wadoviana_przeglad_historyczno_kulturalny-r1999-t3-s74-76.pdf;

27. Madurowicz H., Podraza A., Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1958
28. Brylak - Załuska M., Krakowiacy, etnoZAGRODA, strona internetowa: <http://www.etnozagroda.pl/index.php/micms/doc/view/id/32/menuId/17>;
29. <http://wieprz.naszgok.pl/>;
30. www.stat.gov.pl/gus;
31. www.isap.sejm.gov.pl.

12. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków gminy Wieprz;
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Wieprz;
3. Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Wieprz;
4. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Wieprz;
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT;
6. Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I;
7. Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II;
8. Tabela nr 8. Zestawienie wydatków na prace konserwatorskie przy zabytkowym kościele w Nidku;
9. Zdjęcia nr 1, 2. Kościół pw. Szymona i Judy Tadeusza Apostoła w Nidku;
10. Zdjęcie nr 3. Kaplica pw. Św. Katarzyny Sieneńskiej w Przybradzu;
11. Zdjęcie nr 4, 5. Kościół pw. Św. Marcina w Gierałtowicach;
12. Zdjęcia nr 6, 7. Kościół pw. Wszystkich Świętych w Wieprzu;
13. Zdjęcia nr 8, 9. Kościół pw. Świętych Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała we Frydrychowicach;
14. Zdjęcie nr 10. Dwór w Nidku, ul. Św. Jana Pawła II 32;
15. Zdjęcia nr 11, 12. Dwór w Przybradzu, ul. Akacyjowa 17;
16. Zdjęcie nr 13. Dwór w Gierałtowicach, ul. Zatorska 8;
17. Zdjęcie nr 14. Gierałtowice ul. Św. Marcina 9;
18. Zdjęcie nr 15. Gierałtowiczki, ul. Pogodna 62;
19. Zdjęcie nr 16. Spichlerz w zespole, ul. Parkowa 3 w Gierałtowiczkach;
20. Zdjęcie nr 17. Zabudowania gospodarcze w zespole, ul. Parkowa 7 w Gierałtowiczkach.